МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ФАКУЛЬТЕТ СОЦІАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ ТА ПСИХОЛОГІЇ
КАФЕДРА ПСИХОЛОГІЇ

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА МАГІСТРА

на тему: **ВПЛИВ СІМЕЙНИХ КОНФЛІКТІВ НА ДИТЯЧО-БАТЬКІВСЬКІ ВІДНОСИНИ**

Виконала: студентка ІІ курсу,
групи 8.0534
спеціальності 053 Психологія
освітньої програми: 053 Психологія
Бабенко Тетяна Павлівна
Керівник: к. психол. наук, доцент
кафедри психології Спіцина Л. В.
Рецензент: д. психол. наук, професор
кафедри психології Клопота Є. А.

Запоріжжя – 2025

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет соціальної педагогіки та психології
Кафедра психології
Рівень вищої освіти магістр
Спеціальність 053 Психологія

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри

_____

к.психол.н., доцент. Н.О. Губа

«____»_____2025 р.

З А В Д А Н Н Я

НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ СТУДЕНТЦІ

Бабенко Тетяні Павлівні

1. Тема роботи Вплив сімейних конфліктів на дитячо-батьківські відносини керівник роботи Спіцина Л. В. к. психол.н., доцент кафедри психології затверджені наказом ЗНУ від «02» 10 2025 року № 1394-с

2. Строк подання студентом роботи _____

3 Вихідні дані до роботи аналіз психолого-педагогічної літератури.

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки: розглянути сутність понять «сімейний кофлікт» та «дитячо батьківські відносини» у психологічній науці; розглянути особливості перебігу конфліктів та стратегій їх врегулювання членами сім'ї, емпірично дослідити особливості впливу сімейних конфліктів на дитячо-батківські відносини та розробити рекомендації для батьків, психологів та педагогів по роботі профілактики та реагування на прояви сімейних конфліктів.

5. Перелік графічного матеріалу: 41 рисунок.

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		Завдання Видав	Завдання Прийняв
Вступ	Спіцина Л. В., доцент		
Розділ 1	Спіцина Л. В., доцент		
Розділ 2	Спіцина Л. В., доцент		
Висновки	Спіцина Л. В., доцент		

7. Дата видачі завдання_____

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1	Збір та систематизація матеріалу	квітень 2025 р.	Виконано
2	Робота над вступом	травень-червень 2025 р.	Виконано
3	Робота над першим розділом	липень 2025 р.	Виконано
4	Робота над другим розділом	серпень-вересень 2025 р.	Виконано
5	Написання висновків	жовтень-листопад 2025 р.	Виконано
6	Передзахист	жовтень 2025 р.	Виконано
7	Нормоконтроль	листопад 2025 р.	Виконано

Студент _____ Т. П. Бабенко

Керівник роботи _____ Л. В. Спіцина

Нормоконтроль пройдено

Нормоконтролер _____ Г. В. Коваль

РЕФЕРАТ

Кваліфікаційна робота магістра: 72 сторінки, 49 джерел, 3 додатки.

Об'єкт дослідження: сімейні конфлікти та дитячо батьківські відносини.

Предмет дослідження: психологічні механізми, форми та наслідки впливу сімейних конфліктів на характер дитячо батьківських взаємин, а також особливості поведінки батьків і дітей у конфліктних ситуаціях.

Метою роботи є дослідження особливості впливу сімейних конфліктів на характер дитячо-батьківських відносин та розробка рекомендацій щодо покращення взаємодії між батьками та їх дітьми у конфліктних умовах.

Гіпотеза дослідження: високий рівень сімейних конфліктів негативно впливає на характер дитячо батьківських відносин, призводячи до зниження рівня довіри, емоційної близькості та комунікації між батьками та дітьми.

Методи та організація дослідження: для визначення вливу сімейних конфліктів на дитячо батьківські відносини використано теоретичний аналіз наукової літератури, порівняльні методи, систематизація та узагальнення даних, анкетування батьків і дітей, психодіагностичні методики: методика «Батьківське ставлення» В. О. Крамченкова, О. Б. Хортів; Тест «Рівень тривожності» (Спілбергер); Методика дослідження дитячо-батьківських відносин (РОВ) З. С. Карпенко.

Наукова новизна полягає у комплексному вивченні психологічних механізмів впливу сімейних конфліктів та в розробці практичних рекомендацій для батьків, психологів, педагогів.

Галузь використання: практичними психологами, педагогами, психотерапевтами, сімейними консультантами.

ДИТЯЧО-БАТЬКІВСЬКИ ВІДНОСИНИ, ДІТИ, СІМ’Я, КОНФЛІКТ, ЦІННОСТІ, ВИХОВАННЯ, РОЗВИТОК.

SUMMARY

Babenko T. P. Impact of family conflicts on parent-child relationships

The qualifying work consists of Introduction, 2 Chapters, Conclusion. The qualifying work volume is 83 pages long, 72 of them – main text. There are 41 illustrations.

The thesis contains a theoretical overview and describes an experimental study of the level of family conflict, family upbringing style, and psychological recommendations. The master's thesis consists of two chapters, each of which is devoted to different aspects of the study of the impact of family conflicts on the upbringing and development of children.

The research object: family conflicts and parent-child relationships.

The research subject: psychological mechanisms, forms, and consequences of the impact of family conflicts on the nature of parent-child relationships, as well as the characteristics of parent and child behavior in conflict situations.

The research goal: the purpose of the work is to study the peculiarities of the influence of family conflicts on the nature of child-parent relationships and to develop recommendations for improving interaction between parents and their children in conflict situations.

The research tasks are:

1. To analyze the scientific and psychological literature on the problem of family conflicts and child-parent relationships.

2. To conduct an empirical study of the impact of family conflicts on the emotional state and behavioral reactions of children.

3. To conduct an analysis of the differences in the perception of conflict situations by parents and children.

4. To develop recommendations for improving interaction between parents and their children in conflict situations.

Chapter 1 «Theoretical basis for researching the impact of family conflicts on child-parent relationships» contains a theoretical analysis of the peculiarities of the influence of family conflicts on the nature of child-parent relationships.

Chapter 2, «Methodology and organization of empirical research on the features of the impact of family conflicts on the nature of child-parent relationships," – parental relationships» reveals the content of selected methods and surveys, describes their structure. It contains empirical research on family conflicts and the style of raising children in these families.

Key words: practical psychologists, educators, psychotherapists, family counselors.

ЗМІСТ

ВСТУП 8

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ ВПЛИВУ СІМЕЙНИХ КОНФЛІКТІВ НА ДИТЯЧО-БАТЬКІВСЬКІ ВІДНОСИНИ 13

1.1. Теоретичні підходи до розуміння сімейного конфлікту та механізмів його впливу на дитину 13

1.2. Дослідження дитячо-батьківських відносин в психологічній науці 15

1.3. Аналіз впливу конфліктів у сім'ї на взаємодію та розвиток дитини 22

1.4. Наукові підходи до вивчення впливу сімейних конфліктів на дитячо-батьківські відносини 24

РОЗДІЛ 2. МЕТОДИКА ТА ОРГАНІЗАЦІЯ ЕМПІРИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ВПЛИВУ СІМЕЙНИХ КОНФЛІКТІВ НА ХАРАКТЕР ДИТЯЧО-БАТЬКІВСЬКИХ ВІДНОСИН 28

2.1. Мета, завдання емпіричного дослідження особливостей впливу сімейних конфліктів на характер дитячо-батьківських відносин 28

2.2. Методика дослідження особливостей впливу сімейних конфліктів на характер дитячо-батьківських відносин 29

2.3. Інтерпретація отриманих результатів проведеного дослідження щодо дитячо батьківських відносин 31

2.4. Рекомендації для батьків, педагогів та психологів щодо покращення взаємодії між батьками та їх дітьми у конфліктних умовах 67

ВИСНОВКИ 71

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ 73

ДОДАТКИ 78

ВСТУП

Актуальність дослідження. В сучасному світі сім'я у житті дитини є першим соціальним інститутом. Саме тут дитина вчиться бачити та проявляти першу любов, довіру та робити перші спроби взаємодії з оточуючим світом, розуміти власну цінність. Сім'я – це колиска особистості, і водночас – дзеркало суспільства. Нажаль, як у минулому так і зараз навіть у найміцніших родинах трапляються труднощі, і серед них є конфлікти. Необхідні навички батьків щодо врегулювання конфліктів конструктивно, можуть допомогти батькам зберегти психіку своїх дітей.

За сучасних умов та ритмів життя українського населення дуже яскраво і чітко спостерігається економічна нестабільність, різниця у бачені найближчого оточення своїх парнерів, недомовленість у стилях виховання часто призводять до напруження в сімейних стосунках. Конфлікти між чоловіком та дружиною – це не лише приватна справа подружжя, – вони мають також значний вплив на формування емоційного стану дитини, її поведінку, відчуття безпеки і, зрештою, на характер взаємодії між дитиною та батьками. Порушення або втрата емоційного зв'язку, порушення довіри, збільшення дистанції – усе це може бути наслідком нерозв'язаних або системних сімейних конфліктів.

Проблеми міжособистісних сімейних стосунків досліджувались вітчизняними психологами. Вивченню структури та динаміки сімейних стосунків присвячені роботи Т. М. Титаренко, О. І. Бондарчук, Л. В. Долинської, Т. В. Кравченко. Сімейні проблеми, конфлікти та методи їх вирішення розкриваються в працях українських науковців І.Д. Бех, З. Г. Кісарчук, Л. О. Котлової та ін..

Актуальність дослідження пояснюється тим, що зростанням кількості сімей, у яких спостерігається емоційне напруження та труднощі у вихованні дітей. У час, коли психологічне благополуччя дитини набуває все більшої

ваги, особливо важливо розуміти глибинні механізми впливу конфліктів на дитячо-батьківські стосунки та знаходити шляхи до гармонізації цих відносин. Сім'я є базовим осередком соціалізації дитини, у якому формуються перші уявлення про навколишній світ, усвідомлення самого себе, розуміння стосунків та безпеки. Саме в сім'ї дитина здобуває первинний досвід довіри, підтримки та комунікації. Отож будь-які порушення в сімейній атмосфері, особливо конфлікти між батьками, мають не аби-який вплив на формування дитячо-батьківських відносин і, як в наслідок, на психоемоційний розвиток дитини.

Збільшення кількості неповних, конфліктних або дисфункціональних сімей в Україні, а також загальна емоційна напруженість, викликана на сьогоднішній день війною, економічною нестабільністю суспільства та вцілому населення та вимушеним переміщенням сімей, визначають тематику впливу сімейних конфліктів на дитину надзвичайно актуальною. У таких нестабільних кризових умовах діти особливо вразливі до деструктивних впливів, що походять із родинного середовища. Наслідками в такому дитячому віці можуть бути емоційні травми, формування почуття тривоги або ж навпаки провини, агресивна або замкнена поведінка, порушення комунікативних навичок і навіть затримки в розвитку.

Проблему сімейних конфліктів та їх вплив на дітей досліджували багато українських та зарубіжних науковців. Такі як: Ганна Стельмах вона є української дослідницею у сфері сімейної психології і акцентує увагу на край важливості та необхідності емоційної стабільності батьків за для формування гармонійної особистості дитини. Дослідниця наголошує, що саме стиль розв'язання конфліктів у сім'ї допомагає формувати базові реакції дитини на проявлений стрес. Науковиця Оксана Садова досліджувала зв'язок між сімейною атмосферою та психологічним благополуччям дитини, вона затверджувала, що хронічні конфлікти між батьками знижують рівень емоційної безпеки у дітей. Іван Дзюба, аналізуючи психологічну адаптацію дітей у складних сімейних умовах, підкреслює важливість конструктивної

комунікації за для подолання негативних наслідків сімейних суперечок. Якщо аналізувати вагомий внесок серед зарубіжних дослідників то виділяють: Дослідницю з США Diana Baumrind, котра досліджувала стилі батьківського виховання, зокрема авторитарний, ліберальний та авторитетний та їхній зв'язок із рівнем конфліктності в сім'ї та розвитком дитини. Один з провідних дослідників E. Mark Cummings який досліджував вплив міжбатьківських конфліктів на дитячий емоційний розвиток. Його модель «емоційного захисту» пояснює, як діти реагують на конфлікти залежно від їхньої інтенсивності, частоти та способів розв'язання. John Gottman детально вивчав динаміку конфліктів у сім'ї та вплив емоційної атмосфери на розвиток емоційного інтелекту дитини. Його дослідження свідчать, що не сам конфлікт є руйнівним, а спосіб, у який батьки з ним справляються.

Кваліфікаційна робота спрямована на вивчення природи сімейних конфліктів, їх динаміки, а також психологічного впливу на взаємини між дітьми та батьками. Особливу увагу буде приділено пошуку конструктивних моделей поведінки у конфліктних ситуаціях та практичним рекомендаціям щодо збереження емоційної цілісності родини.

Об'єкт дослідження – дитячо-батьківські відносини в сім'ях, які перебувають у стані конфліктної взаємодії.

Предмет дослідження – психологічні механізми, форми та наслідки впливу сімейних конфліктів на характер дитячо батьківських взаємин, а також особливості поведінки батьків і дітей у конфліктних ситуаціях.

Мета дослідження – дослідити особливості впливу сімейних конфліктів на характер дитячо-батьківських відносин та розробити рекомендації щодо покращення взаємодії між батьками та їх дітьми у конфліктних умовах.

Гіпотеза дослідження: високий рівень сімейних конфліктів негативно впливає на характер дитячо батьківських відносин, призводячи до зниження рівня довіри, емоційної близькості та комунікації між батьками та дітьми.

Завдання дослідження:

1. Виконати аналіз науково-психологічної літератури з проблеми сімейних конфліктів та дитячо-батьківських відносин.

2. Провести емпіричне дослідження впливу сімейних конфліктів на емоційний стан та поведінкові реакції дітей.

3. Провести аналіз стосовно відмінностей у сприйнятті батьками та дітьми конфліктних ситуацій.

4. Розробити рекомендації щодо щодо покращення взаємодії між батьками та їх дітьми у конфліктних умовах.

Методи дослідження: Теоретичні: аналіз наукової літератури, порівняльний метод, систематизація та узагальнення даних. Емпіричні: анкетування батьків і дітей, опитування, психодіагностичні методики: Методика «Батьківське ставлення» В. О. Крамченкова, О. Б. Хортів; Тест «Рівень тривожності» (Спілбергер); Методика дослідження дитячо-батьківських відносин (РОВ) Карпенко З. С.

Наукова новизна полягає у комплексному вивченні психологічних механізмів впливу сімейних конфліктів та в розробці практичних рекомендацій для батьків, психологів, педагогів.

Практична значущість проведеного дослідження полягає в тому, що отримані результати можуть бути використані фахівцями такими як: психологами, соціальними педагогами, класними керівниками для виявлення дітей, які перебувають у зоні ризику через конфліктне сімейне середовище. Корисним матеріалом при розробці психокорекційних програм, спрямованих на покращення дитячо-батьківських взаємин у сім’ях із підвищеним рівнем конфліктності. Психологи можуть використовувати досліджувані матеріали у своїй практичній діяльності під час проведення консультацій батьків з метою формування конструктивних моделей взаємодії з дітьми. Також результати проведених опитувань можуть бути використані і впроваджені в систему шкільної психологічної служби, соціально-педагогічного патронажу.

Надійність та вірогідність результатів дослідження забезпечувались методологічним обґрунтуванням вихідних положень; використанням методів, адекватних меті та завданням дослідження.

Структура кваліфікаційної роботи магістра. Складається зі вступу, 2 розділів, висновків, списку використаних джерел із 49 найменувань і додатку на 6 сторінках. Загальний обсяг основного тексту – 72 сторінки. Робота містить 41 рисунок.

РОЗДІЛ 1
ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ ВПЛИВУ СІМЕЙНИХ КОНФЛІКТІВ НА ДИТЯЧО-БАТЬКІВСЬКІ ВІДНОСИНИ

1.1 Психологічна характеристика дитячо-батьківських відносин

Дитячо-батьківські відносини є одним з найважливіших та ключових детермінант психологічного розвитку особистості дитини. Саме в контексті цих стосунків формується базова довіра до світу, емоційна стабільність, уявлення про себе й інших, а також моделі соціальної поведінки. Психологічна наука трактує ці відносини як систему взаємодії, що має як емоційний, так і поведінковий виміри, які трансформуються впродовж життєвого циклу [1].

На думку Джона Боулбі, творця теорії прихильності, дитина в перші роки життя потребує стабільної емоційної прив’язаності до значущого дорослого (зазвичай – матері або батька). Якість цієї прихильності визначає не лише психологічне благополуччя дитини, а й стиль її взаємодії з іншими людьми в майбутньому [34]. Діти, які зростають у контексті надійної прив’язаності, демонструють більший рівень саморегуляції, емпатії та соціальної компетентності.

Дослідження українських науковців підтверджують значущість емоційного контакту між дитиною і батьками. Зокрема, О. В. Сухомлинська підкреслює, що «дитина розвивається повноцінно лише тоді, коли відчуває підтримку, любов і прийняття з боку батьків» [28].

Психологічна характеристика дитячо-батьківських відносин також включає аналіз стилів виховання. Діана Баумрінд виокремила чотири основні стилі: авторитарний, авторитетний (інша назва демократичний), поблажливий (можна у науковій літературі зустріти як ліберальний) та байдужо-зневажливий [32; 33]. Зокрема, авторитетний стиль, який поєднує

високу чутливість до потреб дитини та чіткість у вимогах, сприяє формуванню самостійної, впевненої та емоційно стабільної особистості. Натомість авторитарний або байдужий стиль може стати джерелом тривожності, агресивності або заниженої самооцінки дитини [43].

Стилі батьківства щільно вивчала американська науковиця Diana Baumrind, вона аналізуючи усі існуючі стилі батьківства, підкреслювала, що сімейні конфлікти найчастіше виникають у сім'ях із авторитарним або індиферентним стилем виховання. Вона доходила висновку що, брак та недостатність емоційної відкритості у сім'ї призводить до відчуження між її членами [33].

В науковому контексті дитячо-батьківських відносин, сімейний конфлікт впливає не тільки на взаємодію «дитина-батько/мати», але й може трансформувати її характер у довготривалій перспективі. Наша українська психологиня Т. О. Євтушенко зазначала, що дитина, котра на постійній основі спостерігає конфлікти в сім'ї між її членами або більш до того залучена до них, втрачає базове почуття безпеки, що призводить до емоційної тривожності, гіперактивності або, навпаки, до соціального відсторонення [10].

Не менш важливою є динаміка взаємодії в системі «батьки – дитина», яка зумовлюється віковими особливостями. Наприклад, у період раннього дитинства домінують емоційні потреби у прийнятті та захищеності. У молодшому шкільному віці до цього додається потреба у визнанні зусиль і досягнень. У підлітковому віці зростає потреба в автономії, а отже – ймовірність конфліктів між батьками й дітьми, що є частиною нормального процесу сепарації-індивідуації [45].

Також у дослідженнях сучасної української психології акцентується увага на тому, що дитячо-батьківські відносини мають ґендерну специфіку. Так, взаємодія з матір'ю більшою мірою впливає на розвиток емоційної сфери, тоді як з батьком – на соціалізацію, мотивацію досягнення та регуляцію поведінки [14].

Важливо зазначити, що якість цих відносин є не лише індивідуальною, а й соціально-культурною категорією. Наприклад, сімейні цінності, рівень освіти батьків, соціально-економічний статус родини – усе це опосередковано впливає на моделі виховання та комунікації в сім'ї [35].

Таким чином, дитячо-батьківські відносини є складним психосоціальним конструктом, який охоплює емоційну близькість, стиль виховання, динаміку комунікації, а також вплив зовнішнього соціального середовища. Вони відіграють ключову роль у формуванні особистості дитини та можуть бути як ресурсом розвитку, так і фактором ризику – особливо в контексті сімейних конфліктів. Зважаючи на вищезазначене, можна стверджувати, що конфлікти в родині є не лише джерелом емоційного дистресу для дитини, але й суттєвим чинником ризику для її всебічного розвитку. Профілактика негативного впливу сімейних конфліктів повинна базуватися на формуванні навичок конструктивного вирішення суперечок, розвитку емоційної грамотності батьків і створенні безпечного емоційного середовища в родині.

1.2 Сутність понять сім'ї та сімейних конфліктів

Сім'я протягом усіх періодів в історії була основною та початковою ланкою соціалізації дитини. Пріоритетним завданням у сім'ї завжди було становлення особистості та збереження суспільних цінностей. У сучасних умовах значення сім'ї розглядається як середовища виховання, психологічної підтримки та безпеки дитини, що підтверджується у численних дослідженнях українських та зарубіжних науковців.

Українська дослідниця Н. Б. Гнатюк визначає сім'ю як соціальну систему, у якій реалізуються не лише біологічні, а й соціокультурні потреби особистості, і де формуються первинні моделі соціальних відносин [6]. Зі свого боку, О. В. Романовський у соціологічному аспекті розглядає сім'ю як малу соціальну групу, члени якої пов'язані шлюбом, спільністю побуту та

взаємною моральною відповідальністю [22]. З психологічної точки зору, С. В. Кулакова підкреслює, що сім'я – це емоційно насичена система міжособистісних стосунків, яка виконує функції захисту, підтримки, ідентифікації та розвитку особистості [16].

Попри свою цінність, жодна сім'я не застрахована від труднощів і конфліктів. Сімейні конфлікти – це поширене явище, що відображає складність людських взаємин. Вони можуть мати різний рівень інтенсивності, тривалості та глибини. Важливо розрізняти побутові суперечки й конфлікти як глибшу форму соціальної взаємодії. Визначення конфлікту як форми взаємодії сторін із несумісними цілями, інтересами або цінностями є загальновизнаним у соціальних науках. Л. А. Мірошниченко вказує, що сімейний конфлікт – це особливий тип міжособистісної напруги, який виникає у разі суперечностей у подружніх або дитячо-батьківських стосунках, де емоційна залученість учасників дуже висока [20].

Аналізуючи поняття сім'я соціологічному аспекті, можна детально роздивитись як зазначає О. В. Романовський, сім'я – це мала соціальна група, члени якої пов'язані шлюбом, спільністю побуту та взаємною моральною відповідальністю [22]. З точки зору психології загально прийняте поняття сім'ї- це як емоційно насичена система міжособистісних стосунків, яка виконує функції захисту, підтримки, ідентифікації та розвитку особистості [16].

Проте на великий жаль сьогодні жодна сім'я в світі не застрахована від труднощів та конфліктів. Ускладнення в системі сімейних стосунків нерідко призводять до виникнення непорозумінь, сварок та різного типу конфліктів. Конфлікт (від лат. conflictus – зіткнення) – це форма соціальної взаємодії, у якій сторони мають несумісні цілі, інтереси або цінності. Як зазначає науковець Л. А. Мірошниченко, сімейний конфлікт – це особливий тип міжособистісної напруги, що виникає в умовах протиріч у подружніх або дитячо-батьківських стосунках, де емоційна залученість учасників є надзвичайно високою [20].

Сімейний конфлікт відрізняється від звичайних сварок, які можуть виникати на різних підставах при спільному або окремому проживання сім'ї . Різниця їх полягає у своїй глибині, інтенсивності і тривалості, адже охоплює не лише суперечності у поведінці, але й глибоко вкорінені емоційні реакції. Американський науковець E. Mark Cummings, у своїх багаторічних дослідженнях, довів, що саме конфлікти між батьками є ключовим чинником емоційної дестабілізації дитини, особливо якщо вони є хронічними або залишаються нерозв'язаними [41]. Такі конфлікти впливають не лише на поточну атмосферу в родині, а й формують у дитини деструктивні уявлення про взаємодію між близькими людьми.

Поглиблене розуміння сутності сім'ї та природи внутрішньосімейних конфліктів потребує аналізу структури самого конфлікту та його стадій розвитку. Л. В. Долинська виділяє п'ять ключових компонентів сімейного конфлікту: учасники, умови виникнення, предмет суперечки, дії учасників (вибір стратегії) та результат конфлікту. У межах родинної структури кожен з цих компонентів має свою специфіку. До учасників можуть входити батьки, діти, інші родичі. Умови конфлікту можуть варіюватися від матеріальних труднощів до особистісних розбіжностей.

Варто зазначити, що стратегія вирішення конфлікту має визначальне значення для психоемоційного клімату в родині. Співробітництво, компроміс, суперництво, уникання та пристосування – усі ці стратегії мають різний вплив на емоційний стан дитини. Дослідження А. Плахотника, О. В. Романовського, С. В. Кулакової, а також Cummings & Davies показують, що лише конструктивні способи взаємодії формують у дитини почуття безпеки, впевненості та відкритості у спілкуванні [25; 42].

Крім того, у науковому дискурсі актуалізується питання міжгенераційного впливу конфліктів. Сімейні моделі взаємодії, вивчені дитиною, у майбутньому відтворюються у її власній родині. Тому вивчення сімейного конфлікту в контексті його впливу на дитину набуває особливої значущості для практичної психології, психотерапії та педагогіки.

Дослідниця Л. В. Долинська виділила концепцію, зазначала що конфлікт складається з п’яти ключових елементів:

1)Учасники конфлікту;

2)Умови або передумови виникнення конфліктої ситуації в сім’ї;

3)Предмет конфлікту;

4)Дії участників та їх стратегії;

5)результат вирішення сімейного конфлікту або його відсутність.

У сімейній структурі такі компоненти конфліктів мають різні прояви та впливи на дорослих або маленьких членів сім’ї:

До сторінь у сімейній структурі входять: першочергово задіяні батьки, а далі дитина, інколи присутнє залученя інших родичів або близьких – усі можуть бути учасниками або пасивними спостерігачами.

Умови або передумови виникнення: стрес, перевантаження, канал для емоційних напруг. До прикладу це можуть бути – фінансові труднощі, зміни сімейного статусу, переміщення сім’ї в інше місце проживання.

До предмету відносять: ролі батьків та інших залучених сторін, їх обов'язки, виховання дитини, особистісні цінності членів сім’ї та спільні цінності родини.

Стратегії вирішення конфлікту у сім’ї: їх всього декілька співробітництво, суперництво, уникання, компроміс, пристосування.

1. Співробітництво (ще має назву, котру можна побачити в наукових працях – кооперація) основна ідея цієї стратегії – це орієнтація на досягнення максимально вигідного рішення для обох сторін. Учасники відкрито обговорюють проблему, виявляють глибинні потреби, прагнуть до згоди без втрати важливого для кожного. У сім’ї стратегія співробітництва сприяє розвитку емоційної зрілості партнерів, формуванню довіри та взаємної підтримки. Вплив на дитину вирішення конфлікту стратегією співробітництва: дитина, яка спостерігає конструктивне вирішення конфліктів, засвоює модель ненасильницького спілкування, вчиться слухати і враховувати інтереси інших. Це сприяє формуванню здорової самооцінки та

емоційної стійкості. Науковець А. Плахотник визначає стратегію, саме співробітництво в родині підвищує рівень безпеки для дитини та створює позитивне емоційне тло в родинній системі [15].

2. Суперництво (має іншу назву – конкуренція) основна мета стратегії: наполегливе досягнення власних цілей без врахування інтересів іншої сторони. Часто супроводжується домінуванням, тиском, маніпуляцією. Проявляється в сім'ї така стратегія і веде до загострення протистояння, створює емоційну дистанцію між членами сім'ї, викликає почуття образи та недовіри один до одного. Вплив суперництва на дитину: постійне спостереження та перебування дитини в конфліктому середовищі в поєднанні зі стратегією суперництва може викликати почуття тривоги, розгубленості, формування страху перед власним самовираженням або, навпаки, агресивну поведінку. Згідно проведеного дослідження E. Mark Cummings, діти, які спостерігають за конфліктами з ворожістю та силовими методами, демонструють високий рівень кортизолу та підвищену емоційну реактивність [41].

3. Уникання (інша назва ігнорування). Сутність стратегії полягає у відмові від вирішення конфлікту, зниження рівня взаємодії, замовчування проблеми сторонами конфлікту. Всередині сім'ї вирішення сімейного конфлікто такою стратегією призводить до накопичення взаємних образ, зниження довіри у подружжя, відчуження один від одного. Може на перший погляд виглядати «миролюбним» методом, однак насправді призводить до емоційного віддалення. На дитину стратегія уникання впливає як мовчання як загрозу або невизначеність. Це породжує в неї відчуття емоційної нестабільності, особливо коли напруга в родині відчувається, але не проговорюється та не роз'яснюється. Як зазначає стосовно цієї стратегії О. В. Романовський в своїй праці, уникання конфлікту – це стратегія, яка «зберігає тишу, але не вирішує причин бурі» [25].

4. Компроміс. Особливіть стратегії в тому, що обидві сторони конфлікту частково жертвують своїми інтересами для досягнення взаємно

прийнятного рішення. Це тимчасове врегулювання, яке не завжди усуває глибинні суперечності. Також компроміс знижує інтенсивність, імпульсивність конфлікту, але іноді залишає почуття недосказаності між партнерами. Може бути ефективним використаним у рутинних або побутових питаннях. Як і всі інші стратегії вирішення компроміс теж має свій вплив на виховання та розвиток дитини. Якщо компроміс досягається через діалог сторін і присутнє пояснення, то дитина бачить приклад здорової взаємодії між батьками та батьківсько-дитячі стосунки зберігаються. Якщо ж вирішення конфлікту супроводжується емоційною напругою або є наслідком зовнішнього примусу – дитина сприймає його як обман або несправедливість.

5. Вирішення конфлікту методом пристосування. Головна мета його полягає у тому, що одна сторона відмовляється від власних інтересів заради збереження стосунків. Дуже розповсюджено притаманна одному з партнерів у залежних або емоційно пригнічених ролях.В родині при вирішені веде до дисбалансу у стосунках, накопиченні внутрішнього невдоволення, пасивної агресії до парнера. Пристосування одного партнера може спричинити домінування іншого. Використовуючи такий метод вирішення діти дивлячись на батьків вчаться ігнорувати власні потреби, що в майбутньому може призвести до проблем зі стоновлення власної здорової самооцінки, емоційним самовираженням і залежністю у майбутніх відносинах. Результатом вирішення може бути конструктивне рішення, тимчасове загострення або ж хронічна напруга. Науковиця О. Садова зазначала у своїй праці, що тривале пристосування в родині спричиняє «внутрішній розрив між зовнішньою гармонією та внутрішнім емоційним болем» [22].

Розглядаючи далі тему сімейних конфліктів важливо зупинитись саме на етапах сімейного конфлікту та їх впливу на усіх членів родини. Обираючи розповсюджену та класичну схему, сімейний конфлікт проходить такі чотири фази: передконфліктна, гостра, розв’язання та постконфліктна.

Перша фаза має назву передконфліктна фаза і вона характеризується накопиченням невдоволень між парнерами. Наприклад це може бути хронічний стрес (такі як: війна, нестача грошей), адаптаційні виклики (такі як: народження дитини, зміна місця проживання) . Передконфліктна фаза має влив на подружжя і парнери можуть помічати свою дратівливість, зменшення взаємодії між ними та агресія. Якщо у родині вже є діти то на цьому єтапі в них може розвинутись почуття неуважності, тривожність або ж нервозність.

Друга фаза є більш агресивною та вважається емоціонально підвищенною і має назву гостра. Між пожружжям все частіше виникають відкриті суперечки, стаються емоційні вибухи. У ролі стратегії на цій фазі між парнерами домінують суперництво й агресія [22]. Вплив на подружжя великий, адже, через постійні суперечки та невдоволення між партнерами руйнуються емоційні зв'язки і починає зростати відчуження, накопичення та відкриті прояви агресивних реакцій .

Третя фаза – фаза розв'язання конфлікту. Подружжя намагається знайти вихід – знаходячи різні можливі компроміси, ухилення, третіх осіб, або ж конфлікт залишається нерозв'язаним. Якщо батьки тримаються стратегії конструктивної, тоді подружжя знаходить згоду та відновлює свій емоційний зв'язок. Якщо ж ні, то впливає на дитину це так: дитина відчуває невизначеність, тривогу, починає шукати підтримки поза своєї сім'ї.

Четверта та останній етап сімейного конфлікту це постконфліктна фаза. Вона проходить після кризиі у партнерів або відновлюється баланс, або конфлікт стає хронічним.

Причини сімейних конфліктів дуже різняться, але насамперед вони пов'язані дуже тісним зв'язком з життєвими кризами, які родина переживає на своєму подружньому шляху. Кризові періоди сім'ї які є загальноприйнятими та найбільш поширеними в психологічній науці:

– перший рік шлюбу (між парнерами проходить період адаптація та звикання, пристосування до сумісного проживання);

– народження дитини (між подружжям відбувається реорганізація ролей дружина стає матір'ю, а чоловік отримує роль – батька);

– середній шлюбний вік (між парою все стабільно, можливі непорозуміння та суперечності але переважно їх сімейне життя має монотонність);

– empty nest-синдром також відомий як синдром порожнього гнізда. Деякі батьки можуть відчувати цей емоційний стан, коли їхні діти покидають дім і стають дорослими та самостійними особистостями [6].

1.3 Аналіз впливу конфліктів у сім'ї на взаємодію та розвиток дитини

Конфлікти в сімейному середовищі є одним з найпотужніших стресогенних чинників, що впливають на психологічний розвиток дитини. Незважаючи на те, що конфлікт сам по собі є природним елементом міжособистісної взаємодії, його хронічна форма, емоційна інтенсивність і деструктивний характер можуть мати глибокі негативні наслідки для формування особистості, соціальної поведінки та емоційного благополуччя дитини.

Згідно з дослідженнями Марка Каммінґса, конфлікти між батьками, які характеризуються ворожістю, ігноруванням або насильством, спричиняють підвищений рівень тривожності, страху, агресивності та навіть депресивних проявів у дітей. Особливо вразливими є діти дошкільного та молодшого шкільного віку, оскільки саме в цей період формується базове почуття безпеки та стабільності[42].

Як зазначає українська дослідниця І. М. Кучер, повторювані конфліктні ситуації в родині призводять до деформації батьківського авторитету, емоційного дистанціювання дитини від батьків і зниження здатності дитини до конструктивної комунікації. У таких умовах дитина часто стає заручником конфлікту, що проявляється у виборі сторони, пригніченні емоцій або розвиткові почуття провини за те, що «не змогла об'єднати» батьків [17].

Модель «емоційної безпеки», запропонована Девідом та Марком Клементсом, підкреслює, що для гармонійного розвитку дитині необхідна передбачуваність і стабільність у родинному середовищі. Якщо конфлікти батьків носять неконтрольований і деструктивний характер, це викликає хронічний стрес у дитини, що, у свою чергу, негативно позначається на когнітивній діяльності, сні, концентрації уваги, а також на фізичному здоров'ї [47].

Крім емоційного і поведінкового виміру, конфлікти в сім'ї впливають і на соціальне навчання дитини. Зокрема, дитина засвоює дисфункціональні моделі вирішення проблем, агресивну манеру комунікації, а також неприйняття конструктивного діалогу. Як зазначають дослідники Л. Стайнберг і Н. Дарлінг , саме через спостереження за поведінкою батьків у конфліктних ситуаціях діти формують своє уявлення про «норму» міжособистісної взаємодії, яку пізніше відтворюють у власних стосунках [47].

Особливо небезпечними є конфлікти, що супроводжуються фізичним або психологічним насильством. Дослідження Світлани Балл (2018) свідчать, що діти, які є свідками або жертвами домашнього насильства, мають вищу ймовірність розвитку посттравматичного стресового розладу, емоційної дисрегуляції та соціальної ізоляції. У таких умовах порушується здатність дитини до довіри, а також виникає тенденція до уникання близьких стосунків у майбутньому [0].

Крім того, конфліктні стосунки в родині спричиняють спотворення дитячо-батьківської взаємодії, що проявляється у зменшенні підтримки, зростанні батьківської жорсткості або, навпаки, повному дистанціюванні. Такий дисбаланс у системі «батьки – дитина» ускладнює процеси емоційної прив'язаності, соціалізації, а також може сприяти виникненню деструктивної поведінки в підлітковому віці – від девіантності до делінквентності [32].

Отже, можна підвести короткий підсумок до розділу про дитячо-батьківські відносини. Конфлікти в сім'ї – це складний та багатофакторний

феномен, котрий в собі несе глибокий вплив на всі рівні психосоціального розвитку дитини. Для профілактики та уникненю в сім'ї розвитку в дитини деструктивних розладів або багато інших негативних наслідків потрібен системний підхід, що включає роботу перш за все з емоційною грамотністю батьків, розвиток навичок конструктивної комунікації в подружжя та створення безпечного емоційного середовища в родині.

1.4 Наукові підходи до вивчення впливу сімейних конфліктів на дитячо батьківські відносини

Розкриваючи та розгортаючи тему сімейного конфлікту та впливу на виховання дитини для нас було важливо розглянути наукові підходи до вивчення механізмів впливу конфліктів у сім'ї на дитину. Серед найбільш релевантних у сучасній психології слід виокремлювати: теорію емоційної безпеки (Emotional Security Theory), модель сімейного стресу (Family Stress Model) та екологічний підхід Урі Бронфенбреннера.

Теорія емоційної безпеки, запропонована науковцями Cummings і Davies, базується на припущенні про те, що дитина самостійно постійно оцінює рівень безпеки у своїй родині. Коли конфлікти між батьками мають високий рівень кульмінації, невизначеності або супроводжуються відсутністю відновлення емоційного зв'язку після суперечки, у дитини формується хронічна тривога та порушення базової довіри до дорослих членів сім'ї. Особливо небезпечною є ситуація, коли конфлікти мають «заморожений» характер – тобто зовні не проявляються, але внутрішньо створюють атмосферу емоційного холоду [47].

Модель сімейного стресу, розроблена дослідником R. D. Conger та співавторами у 2002 році, пояснює, як економічні труднощі або соціальні стресори опосередковано впливають на дитину через посилення батьківських конфліктів. Такі до прикладу як фінансові кризи знижують психологічну стійкість між батьками, посилюють роздратування або втрату емоційного

контролю, що веде до зниження якості батьківства. В решті чого дитина страждає, недоотримує для себе ту любов, теплоту та чуйність, підтримку від матері та батька.

Дослідник Урі Бронфенбреннера виявляв екологічну модель розвитку, котра дозволяє розглянути сім'ю не як ізольовану одиницю, а як частину цілої складної системи, в якій взаємодіють мікро-, мезо- та макросередовище [47]. Сімейні конфлікти не є автономними подіями – вони відображають ширший соціальний контекст, включаючи рівень освіти батьків, соціальну підтримку, культурні норми вирішення суперечок тощо. Тому важливо враховувати не лише внутрішні фактори родини, але й зовнішні, що опосередковано впливають на формування дитячої особистості.

У сучасних емпіричних дослідженнях також підкреслюється роль інтергенераційної передачі конфліктних моделей. Дослідники Burlaka et al. на прикладі українських сімей довели, що моделі насильницького або деструктивного вирішення конфліктів мають тенденцію до відтворення в наступному поколінні, якщо не відбувається усвідомлення їх наслідків та корекція [37].

Таким чином, сучасна наукова база свідчить, що конфлікти в сім'ї – це не лише ситуативні емоційні зіткнення, а глибоко вкорінений феномен із багатофакторним характером впливу. Вивчення сімейного конфлікту потребує комплексного підходу, що охоплює психологічні, соціальні, економічні та культурні аспекти. Саме такий підхід дозволяє розробляти ефективні програми профілактики й інтервенції, спрямовані на покращення дитячо-батьківських відносин у конфліктних сім'ях.

Висновки до розділу 1.

Отож, визначивши та проаналізувавши поняття сім'ї та сімейного конфлікту різних дослідників та науковців можна підвести підсумок, щосіейні конфлікти мають багаторівневу природу і вимагають міждисциплінарного підходу. Усвідомлення сутності цих понять дозволяє глибше, детальніше аналізувати механізми впливу конфліктів на дитячо-

батьківські стосунки, виявляти ризики для емоційного стану дитини, прослідити негативні прояви та впливи або відхилення у вихованні та шукати шляхи оптимізації сімейної взаємодії.

У першому розділі було здійснено ґрунтовний теоретичний аналіз проблеми впливу сімейних конфліктів на дитячо-батьківські відносини, що дозволило чітко окреслити як сутність ключових понять, так і механізми впливу конфліктів на розвиток дитини.

По-перше, з’ясовано, що сім’я є складною соціальною системою, в межах якої реалізуються як базові біологічні, так і соціокультурні потреби особистості. Саме в родині формуються первинні еталони міжособистісної поведінки, ідентичність дитини та її ставлення до світу. Водночас, сімейні конфлікти постають як природні, але потенційно деструктивні прояви взаємодії, які особливо небезпечні у разі їх хронічного, нерозв’язаного характеру або насильницької форми.

По-друге, проаналізовано психологічну структуру дитячо-батьківських стосунків як багаторівневої системи емоційної взаємодії, що ґрунтується на прихильності, стилі виховання, вікових потребах дитини та соціальному контексті. Доведено, що якість цих стосунків прямо впливає на формування базової довіри, емоційної стабільності та соціальної компетентності дитини. Зокрема, деструктивні моделі батьківства (авторитарність, емоційне ігнорування, байдужість) сприяють появі тривожних або агресивних моделей поведінки.

По-третє, виявлено, що сімейні конфлікти є значним фактором ризику для психологічного розвитку дитини. Їхній вплив охоплює як емоційну сферу (тривожність, страх, гіперактивність), так і соціальну поведінку (агресія, замкнутість, девіації). Дитина, що є свідком або учасником конфліктів, засвоює деструктивні моделі комунікації, може втратити відчуття безпеки й підтримки, що надалі впливає на її соціальні зв’язки та емоційне здоров’я. Особливо значущими є типи стратегій, якими батьки вирішують конфлікти – співробітництво сприяє емоційному розвитку дитини, тоді як суперництво,

уникання чи пристосування створюють передумови для внутрішньої тривоги або психологічного відчуження.

Таким чином, теоретичний аналіз дозволяє зробити висновок, що феномен сімейних конфліктів має багатофакторний вплив на дитячо-батьківські відносини та психосоціальний розвиток дитини. Якість родинної взаємодії, стилі виховання, емоційна атмосфера та стратегії вирішення конфліктів виступають ключовими змінними, від яких залежить емоційна стабільність, соціальна адаптація та майбутня здатність дитини до побудови здорових міжособистісних стосунків.

РОЗДІЛ 2
МЕТОДИКА ТА ОРГАНІЗАЦІЯ ЕМПІРИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

2.1 Мета, завдання емпіричного дослідження

Метою нашого даного емпіричного дослідження є виявлення особливостей впливу сімейних конфліктів на процес виховання дитини. Ми поставили перед собою завдання прослідкувати характер, динаміку та якість дитячо-батьківських взаємин, та визначення рівня психологічного напруження, емоційного благополуччя дитини та особливостей сприйняття батьків у ситуації конфліктної сімейної взаємодії. Наше дослідження спрямоване на глибине розуміння процесу та усіх механізмів, через які конфлікти в сім'ї трансформуються у порушення взаємодії між батьками та дітьми.

Аби розкрити та в точності дослідити поставлену мету, ми об'єднали її у невеликі кроки:

– Проаналізувати, як різновікові діти реагують на сімейні конфлікти, котрі відбуваються між батьками.

– Дослідити, як конфліктність стосунків між подружжям, впливають на емоційний стан дитини на становлення її поведінки взаємодії з батьками.

– Визначити, чи існує зв'язок між частотою та інтенсивністю сімейних конфліктів і рівнем безпеки, довіри та близькості у дитячо-батьківських відносинах.

– Розкрити психологічні механізми, які опосередковують вплив конфліктної взаємодії дорослих членів родини на ставлення дитини до одного або обох батьків.

– Виявити відмінності у характері дитячо-батьківських відносин у сім'ях з конструктивним і деструктивним способом вирішення конфліктів.

Завдання емпіричного дослідження:

1. Проаналізувати теоретичні підходи до вивчення сімейних конфліктів у сучасній психології, зокрема щодо їх причин, типів, динаміки та наслідків для психоемоційного розвитку дитини.

2. Розглянути основні концепції дитячо-батьківських взаємин у психологічній науці, типології стосунків, стилі виховання, фактори прив’язаності та авторитету.

3. Описати особливості конфліктної взаємодії у сім’ї, типові сценарії поведінки батьків і їхній вплив на сприйняття дитиною батьківських фігур.

4. Розробити або адаптувати психодіагностичний інструментарій для дослідження емоційного стану дитини, сприйняття батьків та рівня конфліктності в сім'ї.

5. Провести емпіричне дослідження з метою виявлення взаємозв’язку між рівнем конфліктності в родині та якістю дитячо-батьківських взаємин.

6. Проаналізувати емпіричні дані шляхом кількісної та якісної обробки результатів анкетування, тестування та спостережень

7. Визначити характерні риси дитячо-батьківської взаємодії у сім’ях з різним рівнем конфліктності (високий, середній, низький рівень).

8. Сформулювати висновки щодо психологічних наслідків конфліктів у родині для дитини та обґрунтувати можливі напрями психологічної допомоги.

9. Розробити практичні рекомендації для психологів, педагогів, соціальних працівників та батьків щодо покращення дитячо-батьківських взаємин у конфліктних сімейних системах.

2.2 Методика дослідження

У межах даного нашого дипломного емпіричного дослідження було застосовано комплекс методів, спрямованих на вивчення особливостей

конфліктної взаємодії у сім'ї також критерії її впливу на характер дитячо-батьківських взаємин. Наш вибір методик зумовлений необхідністю дослідження як емоційного стану дитини, так і дитячим ставлення до своїх батьків, а також рівня конфліктності в родині.

Загальна методологічна основа дипломного дослідження ґрунтується на системному, особистісно-орієнтованому та інтерактивному підходах до вивчення родини як цілої соціально-психологічної системи. Також нами було використано якісні та кількісні методи аналізу даних.

Методи дослідження ми розділили на дві групи це теоретичні методи та емпіричні. Перша група теоретичних методів складалась з завдань:

– Аналіз і узагальнення наукових джерел із проблематики сімейних конфліктів та дитячо-батьківських відносин.

– Систематизація наукових уявлень про вплив сімейного мікроклімату на психоемоційний стан дитини.

До групи емпіричних методів ми обрали методики такі як:

Анкетування батьків «Взаємини в сім'ї». (див. Додаток А, Б)

Наша мета данного анкетування полягала у виявленні рівня конфліктності в родині, визначення частоти конфліктів та ознайомлення з сімейними формами вирішення конфліктних ситуацій.

Зміст анкети охоплює такі аспекти:

– Характер відносин між подружжям.

– Стратегії вирішення конфліктів. Головна мета наша була дізнатись якими стратегіями вирішення конфліктів користується сім'я конструктивними або деструктивними.

– Ступінь залучення дитини в конфлікти.

– Спостережувані зміни у поведінці та емоційному стані дитини після конфліктних ситуацій.

Методика «Батьки і я» (див. Додаток В)

Обравши цю методику «Батьки і я» наше завдання полягало у вивченні емоційного ставлення дитини до батьків через проективне зображення.

Зміст методики полягає у творчому завданні для дитини. Діти майже у всіх вікових межах полюбляють творити , а саме малювати. Тому ми взяли методику за основу та надали дитині всі необхідні ресурси та інструкцію малювання без обмежень. Головна задача для дитини це те, що вона має зобразити свою сім'ю або батьків. Після закінчення всього процесу малюнок дитини аналізуються. До детального аналізу входили такі аспекти як:

- просторове розміщення фігур;
- деталі малюнка;
- наявність/відсутність себе на малюнку;
- емоційна виразність.

3. До методів обробки результатів отриманих даних після реалізації нашого діагностичного комплексу увійшли:

Кількісний аналіз: статистична обробка результатів, обчислення середніх значень, частот, кореляційного аналізу.

Якісний аналіз: інтерпретація малюнків, аналіз відкритих відповідей у анкетах, особистих висловлювань дітей.

Кореляційний аналіз: виявлення зв'язку між рівнем конфліктності у родині та емоційним станом дитини, а також якістю дитячо-батьківських стосунків.

На нашу думку обраний комплекс методик дозволяє всебічно дослідити проблему впливу сімейних конфліктів на дитячо батьківські відносини: ми поєднали проективні, опитувальники та інтерв'ю-методи і це нам дає можливість виявити як об'єктивні, так і суб'єктивні характеристики дитячо-батьківських стосунків, а також глибину впливу конфліктних подій на внутрішній світ дитини.

2.3 Інтерпретація отриманих результатів

Першими застосованими в нашому емпіричному досліджені стали методики на вивчення та визначення взаємовідносин в сім'ї між батьками та

дітьми в нас були «Анкета для батьків», «Взаємини в сім'ї». Актетування пройшли 17 учасників на онлайн платформі гугл-форми по наданому посиланню. Серед учасників були сім'ї з різним складом та статусом родин та діти від 5-10 років.

На аномімне анкетування серед батьків «Анкета для батьків» Додаток А ми отримали 17 відповідей з такими результатами:

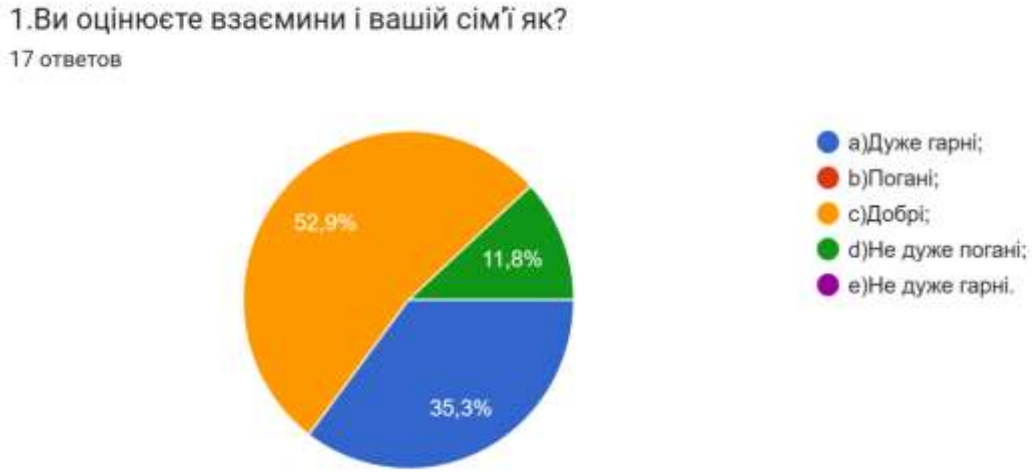

Рисунок 2.1 – Ви оцінюєте взаємини у вашій сім'ї як (за методикою «Анкета для батьків»[7])

На перше питання Як Ви оцінюєте взаємини у вашій сім'ї ми отримали відповідь у 35,3% батьків оцінили взаємини у своїй сім'ї як дуже гарні, 52,9% як добрі, 11,8% зазначили задовільні.

Отож, переважна більшість опитаних респондентів сприймає атмосферу у власній родині як позитивну, це свідчить про емоційну стабільність і взаємну підтримку в сім'ї. Але серед відповідей також є наявність частки сімей із «задовільними» відносинами це може вказувати на певні напруження або недоліки в комунікації.

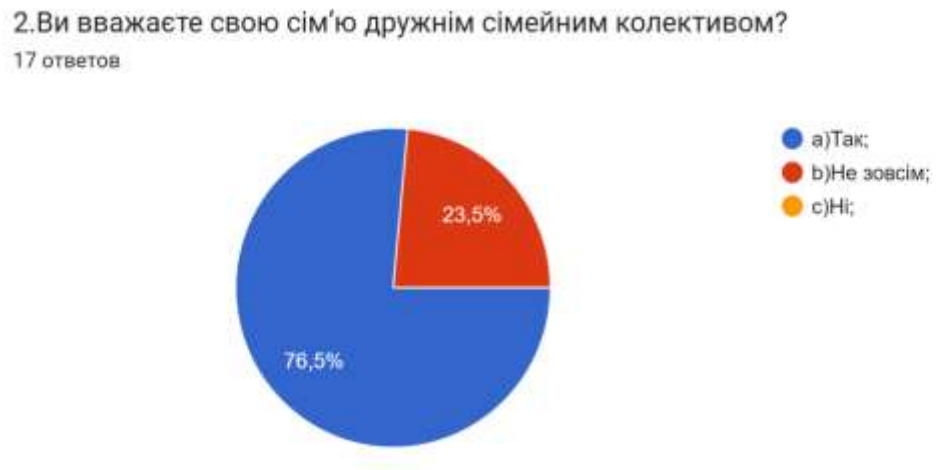

Рисунок 2.2 – Ви вважаєте свою сім'ю дружнім сімейним колективом (за методикою «Анкета для батьків»[7])

Друге питання про дружність сімейного колективу надало нам позитивні результати, адже 76,5% вважають свою сім'ю дружньою, 23,5% не зовсім, 0 відповідей на варіант-ні.

Виходячи з відповідей респондентів то більшість родин характеризуються згуртованістю, це є важливим чинником для формування у дитини відчуття безпеки. Проте менша частка які зазначили про недружні стосунки в сім'ї може вказувати на приховані конфлікти або недостатню емоційну взаємодію між членами родини.

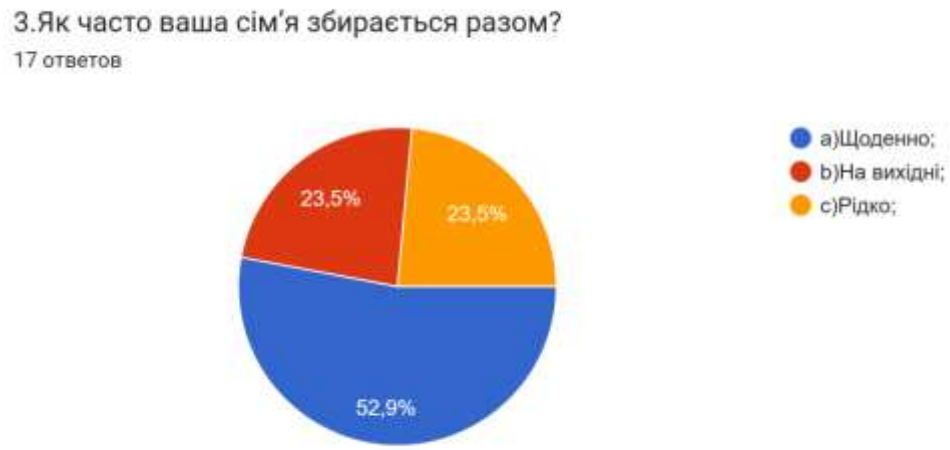

Рисунок 2.3 – Як часто ваша сім'я збирається разом (за методикою «Анкета для батьків»[7])

Частота спільного проведення часу це наше третє питання 52,9% респондентів зазначили те, що збираються щоденно сім'єю, 23,5% разом тільки на вихідних, 23,5% зазначили що рідко збираються.

Судячи з відповідями регулярна спільна діяльність підтримує емоційний контакт між батьками і дітьми, вона безпосередньо сприяє соціалізації дитини. Ті сім'ї, які збираються рідко, вони нажаль потенційно мають більший ризик розвитку емоційного відчуження та непорозумінь у сім'ї.

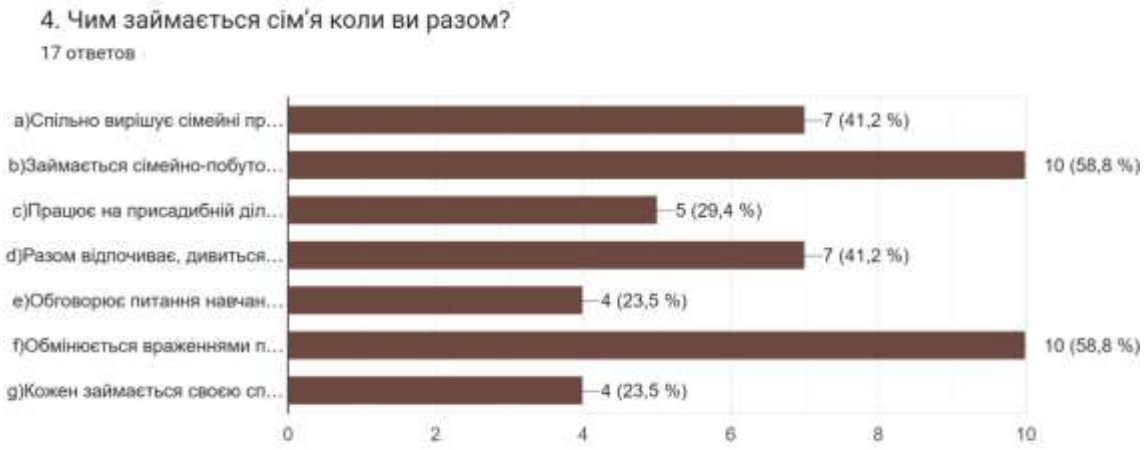

Рисунок 2.4 – Чим займається сім'я коли виразом (за методикою «Анкета для батьків»[7])

Наступним 4 питанням був зміст спільного дозвілля і тепер ми можемо визначити що у родин найчастіше полягає у дозвіллі. Отож згідно відповідей зміст дозвілля у респондентів:

– 41,2%; разом вирішують сімейні питання
– 58,8% займаються побутовими справами
– 29,4% працюють на присадібній ділянці
– 41,2% разом відпочивають, дивляться фільми
– 23,5% обговорюють питання навчання та виховання дітей
– 58,8% бмінюються враженнями про пережитий день, успіхи та невдачі

– 23,5% кожен займається своєю справою

Отже, серед більшості сімей спільна діяльність пов’язана зі спільним побутом або вирішенням проблем, а не з емоційним відпочинком. Результатом цього може знижуватись емоційна насиченість стосунків і створюватись підґрунтя для конфліктів через втому чи відсутність спільного позитивного досвіду.

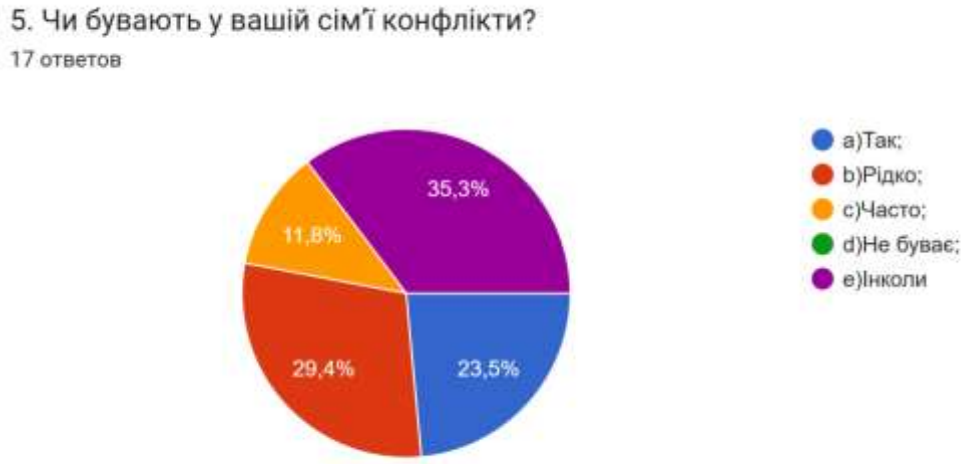

Рисунок 2.5 – Чи бувають у вашій сім’ї конфлікти (за методикою «Анкета для батьків»[7])

П’яте питання про наявність конфліктів у сім’ї ми отримали такі показники:

23,5% визнали, що конфлікти є , 29,4% – рідко, 35,3% – інколи, лише 11,8% – що мають конфлікти часто, 0 відповідей про те, що конфліктів в родині не буває.

Отож, у підсумку цього питання, конфлікти присутні в більшості родин, що є природним, але їх частота і спосіб розв’язання можуть суттєво впливати на емоційний клімат у сім’ї та на виховання дитини.

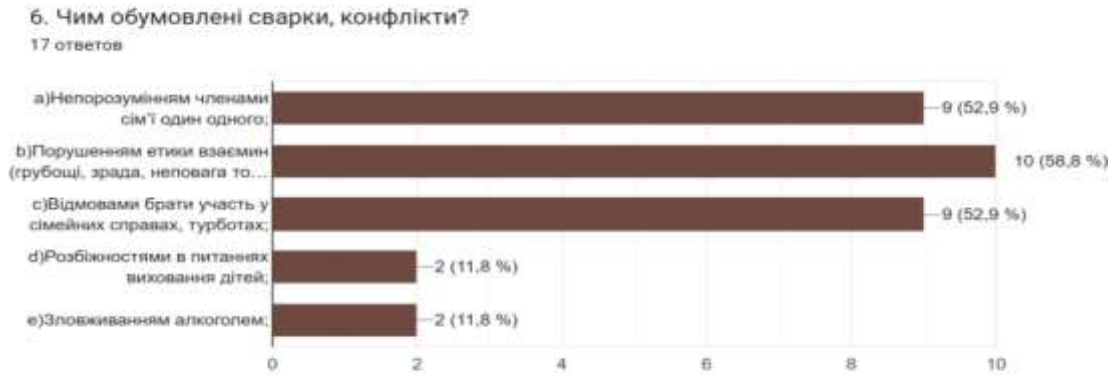

Рисунок 2.6 – Чим обумовлені сварки, конфлікти (за методикою «Анкета для батьків»[7])

Основні чинники:

— непорозуміння між членами сім'ї – 52,9%;

— порушення етичних норм спілкування – 58,8%;

— втручання дітей у справи дорослих – 52,9%;

— розбіжності у питаннях виховання дітей – 11,8%;

— зловживання алкоголем – 11,8%.

Психологічна оцінка: переважають комунікативні причини конфліктів – непорозуміння, недотримання норм взаємоповаги. Це свідчить про дефіцит емоційної компетентності членів родини, слабку здатність до емпатії й конструктивного діалогу. Конфлікти через виховання дітей вказують на різні стилі виховання, що може створювати для дитини суперечливі моделі поведінки.

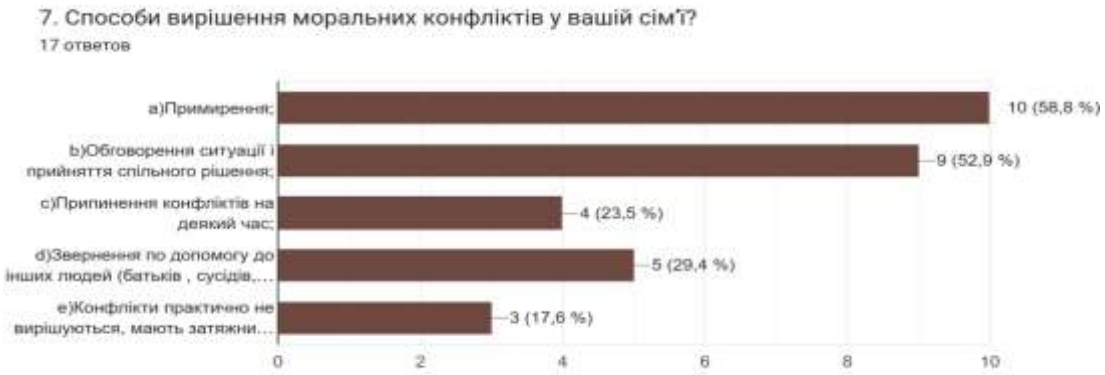

Рисунок 2.7 – Способи вирішення моральних конфліктів у вашій сім'ї (за методикою «Анкета для батьків»[7])

Питання 7 про способи вирішення моральних конфліктів у сім'ї дані, які ми отримали: Примирення зазначили – 58,8%, обговорення ситуації і прийняття спільного рішення 52,9%, звернення за допомогою до інших 29,4%, тимчасове припинення конфлікту 23,5%, конфлікти практично не вирішуються 17,6%.

Отож, більшість родин намагаються вирішувати конфлікти конструктивно через примирення та обговорення проблеми, це свідчить про наявність у батьків соціально-психологічних навичок регуляції конфліктних ситуацій. Проте 17,6% сімей ігнорують конфлікти, це може негативно впливати на дітей, адже вони вчаться уникати вирішення проблем, що формує пасивну або тривожну модель поведінки.

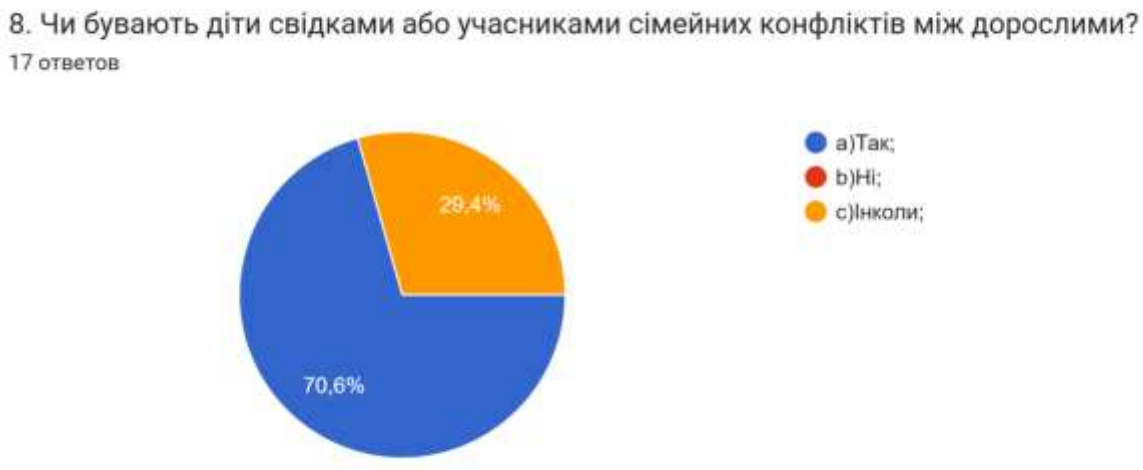

Рисунок 2.8 – Чи стають діти свідками або учасниками сімейних конфліктів (за методикою «Анкета для батьків»[7])

Отримані нами дані: 70,6% зазначили відповідь – Так, Інколи обрали – 29,4%, відповідь Ні – 0%.

Отож, у більшості опитаних сімей діти безпосередньо спостерігають конфлікти. З психологічної точки зору розвитку дитини, це може призводити до: високої емоційної тривожності, формування моделі поведінки «конфлікт-реакція», коли дитина копіює поведінку дорослих та потенційного втручання у конфлікт, що створює для неї додатковий стрес.

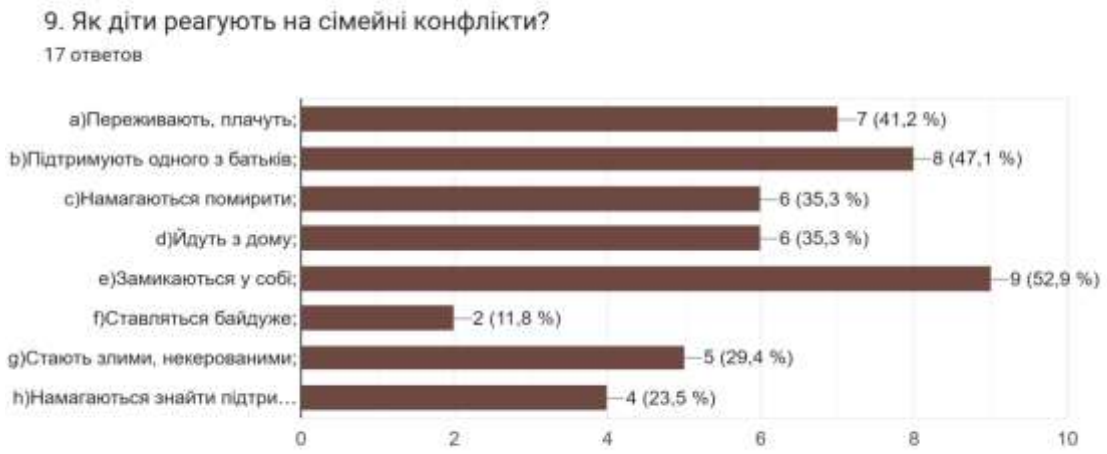

Рисунок 2.9 – Як діти реагують на сімейні конфлікти (за методикою «Анкета для батьків»[7])

9 питання про реакцію дітей на сімейні конфлікти отмані данні від респондентів:

- Замикання у собі зазначили – 52,9%
- Підтримка одного з батьків – 47,1%
- Переживання, плач – 41,2%
- Намагання помирити – 35,3%
- Ігнорування або байдужість – 11,8%
- Стають злими, некерованими – 29,4%
- Намагання знайти підтримку у сторонніх – 23,5%
- Йдуть з дому – 35,3%

Отож, найпоширеніша реакція серед зазначених відповідей респондентів це- емоційне замикання, це може свідчити про високий рівень внутрішньої тривожності у дітей та потребу в емоційній підтримці. Частина дітей намагається помирити дорослих або підтримати одного з батьків, що вказує на перенесення ролі емоційного регулятора на дитину, що психологічно несе ризики для формування стабільної самооцінки та здорових соціальних навичок.

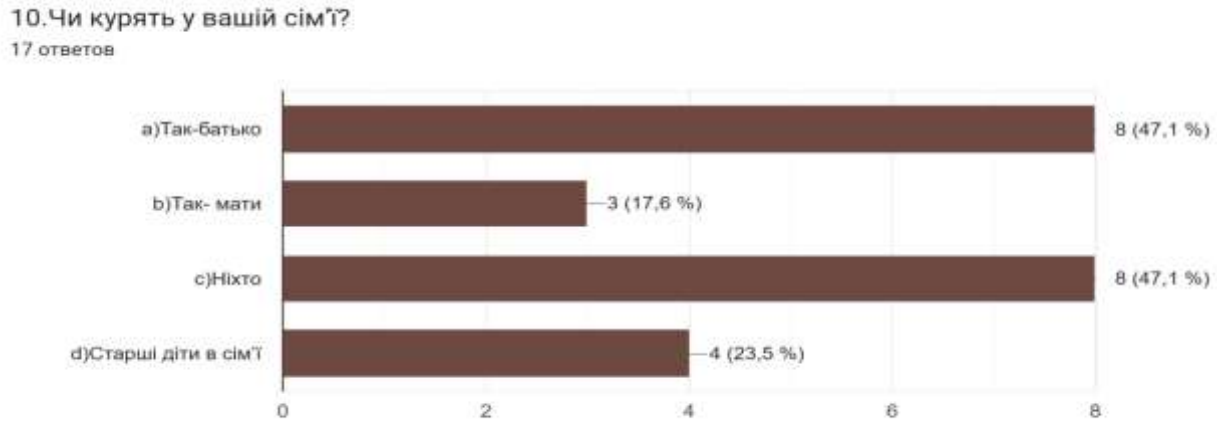

Рисунок2.10 – Чи палять у вашій сім’ї
(за методикою «Анкета для батьків»[7])

Останнє питання у данному опитуванні «Чи курять у сім’ї» відповіді опитуваних: Батько – 47,1%, мати – 17,6%, ніхто – 47,1%, старші діти – 23,5%.

Отож, присутність шкідливих звичок серед батьків є фактором моделювання майбутньої поведінки у дитини. Діти дивлячи на приклад батьків можуть сприймати куріння як норму, особливо у сім’ях, де один або обидва батьки курять, що може впливати на їх здоров’я і поведінку в недалекому майбутньому.

Підводячи підсумок проведенного анонімного опитування батьків ми маємо результати, що більшість батьків прагнуть гармонійних взаємин в родині, однак понад половина сімей мають періодичні конфлікти через непорозуміння та труднощі у спілкуванні. Такі періодичні конфлікти впливають на виховання дітей через: зниження емоційного контакту між членами сім’ї; формування у дітей тривожності та невпевненості; засвоєння неефективних моделей вирішення суперечок. Разом з тим, сім’ї, які підтримують регулярне спілкування і спільне дозвілля, створюють позитивний виховний мікроклімат, що сприяє розвитку довіри, емпатії та стабільної самооцінки дитини.

Другою нашою анкетою була «Анкета для батьків» для нас було важливо знати чи добре знають батьки своїх дітей, наскільки відповідально вони ставляться до виховання та інтересів/здібностей. Відповіді які ми отримали від 16 респендентів:

На питання 1. Чим цікавиться ваша дитина ми отримали перелік занять ті інтересів дітей:

– Малює картини по номерам
– Тваринами живими
– Саморобні іграшки та мультики , блогери
– Машинами – іграшками
– Телеофном соц мережами
– Іграшками та приготуванням їжі
– Ходить на гімнастику
– Гра на музикальному інструменту
– Співає та займається танцями
– Співати любить малюється косметикою
– Пазли та книжки
– Гра на планшеті
– Музикою онлайн ігри
– Динозаври любить
– Малює фарбами та фломастерами
– Ліплення з пластиліну

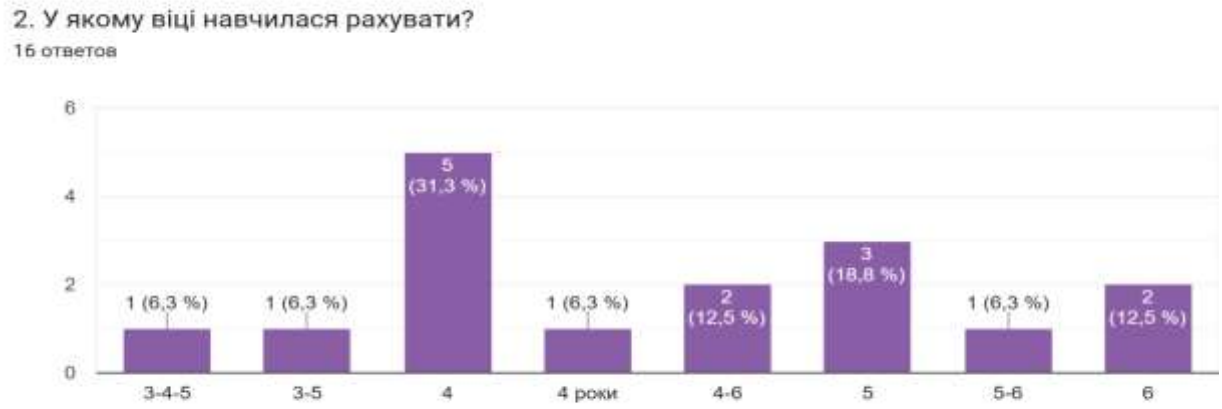

Рисунок 2.11 – У якому віці навчилась рахувати
(за методикою «Анкета для батьків»[7])

Більшість дітей (31,3%) за відповідями батьків свідомо навчились рахувати у 5 років. Це природьо для дітей адже у віці 4-5 років вони вчаться рахувати до 10 іноді навіть до 20. До цього віку дитина просто запам’ятовує послідовність чисел але не розуміння їх кількості.

Питання за номером 3 Якому заняття віддає перевагу вдома?

Респоденти надали такі відповіді:

– Малює по номерам
– Піклується про домашніх тварин, грається з іграшками, малює
– Танцює та грається іграшками які робить сама
– Грається дивиться мультики
– Гортає стрічку тік ток та інстаграм , відпочиває, знімає рілси
– Іграє в іграшки, готувати допомагає, грає в розвивальні ігри на телефоні
– Відпочиває та проводить час у телефоні
– Часто сидить у тік ток
– Грається, дивиться мудьтфільми
– Сидить у тік ток, знімає обзори на замовлення свої
– Іграшкам книжкам пазли
– Грається або іграшками або на планшеті
– Комп'ютерні ігри
– Дивиться передачі про тварин , книжки
– Малює дивиться мудьтфільми
– Ліпить пластилінові фігурки

Четверте питання про те, як часто дитина ставить вам запитання респонденти відповіли такими відповідями:

– Не дуже часто
– Дуже часто
– Постійно
– Декілька раз на день
– Досить часто кожні пару годин

– Кожен день
– Декілька разів на день точно є питання
– Часто постійно щось питає
– Так часто
– Не часто але може спитати коли щось необхідно
– Часто кожен день
– Кожен день по дрібницям різним

П’яте питання було про теми на які любить фантазувати ваша дитина?

– Ким стане про професію
– Фантазує про тварин, про своє майбутнє
– Подарунки, свята, ким стане
– Все що про машини та роботів
– Про своє майбутнє успішне
– Що купити , куди поїхати в гості, вигадані події
– Про майбутні досягнення
– Коли стане дорослою
– Про нові подарунки іграшки , свята , поїздки у тц
– Про своє велике майбутнє
– Про іграшки та різні вигадки
– Про свої пригоди там з друзями
– Персонажі з ігор та суперздібності
– Про світ тварин
– Про видуманий світ
– Про свої творіння фігурки

Шосте питання для батьків торкалось практичного аспекту так як треба було навести приклади вирішень якихось проблем вашою дитиною самостійно?

– Проблеми по навчанню в школі, міжособистісні конфлікти з однолітками

– Прибрати за тваринкою, свої речі прибирати, проблеми по школі з однолітками

– Розбив посуд , замаралась

– Прибирати іграшки , помити чи попрати плямку , витерти розлитий сік

– Все сама вирішує

– Розсипала іграшки, розлила воду, поламала щось

– Проблеми по школі з друзями

– Коли стоїть вибір між чимось вона обирає сама

– Коли відібрали іграшки вона вирішує сама

– Коли написали хейт на каналі, чи посварилась з друзями

– Розлила воду, випачкалась

– Поломав іграшки, замазався

– Конфлікти з однолітками

– Що вдягнути , пошук втрачених іграшок , непорозуміння на майданчику з дітьми

– Все сама вірушує, я навіть всього не знаю

– Проблеми в школі чи з вчителем, замазала одяг, забула щось у подруги в дома, не хочу їхати на гурток

Питання 7 Чи звертається ваша дитина по допомогу у вирішенні проблем отримані відповіді ми зазначили у переліку:

– Так

– Інколи так

– Так майже завжди

– Дуже рідко

– Іноді так

– Так може спитати моєї думки

– Так коли це необхідно

– Так постійно

– Так якщо вважає необхідним

– Рідко

– Так але не часто

Восьме питання стосувалося здібностей дитини і чи є вони у неї, ми отримали такий перелік:

– Так є, розумна, гарно малює, вміє в'язати крючком

– Так , турботлива та уважна до всіх , фантазерка, мала артистка , співає, підтанцьовує

– Вміє танцювати, співати , сама створює іграшки

– Да , він розумний , має багату фантазію, гарно усвоює інформацію

– Так є, танцювальні здібності, дизайнерскі , арт здібності

– Має багату фантазію та творчі думки, ліплення, малювання, танці, співає

– Так є, гарна фізична форма , відчуває музику та ритми, гарно малює

– Так звісно

– Так вона талановита дівчинка і ми с чоловіком намагаємось підтримувати її інтереси та здібності

– Є здібності але не всі вона використовує, творчий склад розуму

– Так є, гарна пам'ять та повторювальність за допослими та дітками, танцює, любить пісні

– Здібності гарної фантазії , ліплення з пластиліну

– Так є

– Дуже розумний на свій вік

– Є , малювання, моделювання, кольорознавство, може готувати сама

– Ліплення гарних фігур, акторська здібність , багата фантазія та творчість

На питання за номером 9 Які найближчі друзі є у ваших дітей, респонденти зазначили:

– Однокласниці
– По гуртку по школі друзі нашої родини
– З садочку та занять до підготовки до школи
– Близькі родини, друзі з садочку та дошкільних занять
– Онлайн пожружки та декілька зі школи
– Діти з групи садочку, друзі родини їх діти
– Друзі по гімнастиці та однокласники
– Друзів багато
– З дитячого садочку
– Однолітки , подружки з парку
– З садочку діти
– Дружить з хлопцями з однолітками у дворі
– Однокласники та по онлайн іграм учасники
– На майданчику друзі з ближніх дворів
– Мало друзів , але дружить с близькими для нас сім'ями
– Є кілька подруг живуть поблизу

Останнє питання анкети за номером 10 Які сімейні традиції сприяють зміцненню вашої сім’ї (назвіть ці традиції). Респонденти написали свої сімейні традиції ми зробили такий перелік відповідей:

– Відвідування кінотеатрів, покупка нового одягу, картин, приготування їжі
– Поїздки до бабусі на визідних, допомога по господарству родичам, прогулянки на хортиці, поїздки на відпочинок, вистави та театр відвідуємо
– Святкування календарних свят, поїздка до моїх та чоловіка родичів, далекі поїздки на відпочинок, кіновечори або кінотеатри з друзями , запрошувати та відвідувати гостей, спільне прибирання

– Їздимо на рибалку , в кафе, кінотеатр, мандруємо, святкуємо свята

– Поїздки разом кудись

– Казки перед сном, поїздки до парку на вихідних, запрошення друзів на свята

– Поїздки на море, на дачу, за місто на прогулянку

– Святкуємо майже всі свята , доволі часто відвідуємо заклади по типу кафе ресторани всією сім'єю та з друзями

– Святкування дня народження, календарних свят, сімейних виїздів у вихідні

– Коли чоловік влаштовує сюрпризи та подарунки, коли везе нас до кіно, кафе, в квест

– Спільні перегляди фільмів , походи в гості, поїздки в інші міста, навідування родичів

– Дивитись фільми по вихідним зі смаколиками, готувати разом, спільні поїздки

– Новий рік , Різдво , пасха , дні народження

– День народження, новий рік, та всі свята збираємось та їдемо до рідних святкуємо разом

– Спільні поїздки по магазинах, шопінг , ресторани кафе, кінотеатр, поїздки до бабусі та дідуся, походи в гості

– Сімейні свята , поїздки на відпочинок, виїзди в місто на прогулянку

Інтерпретація отриманих відповідей методики дослідження стилів сімейного виховання. Нам вдалось провести анкетування для 17 респондентів під час аналізу результатів ми були вдячні за чесні відповіді.

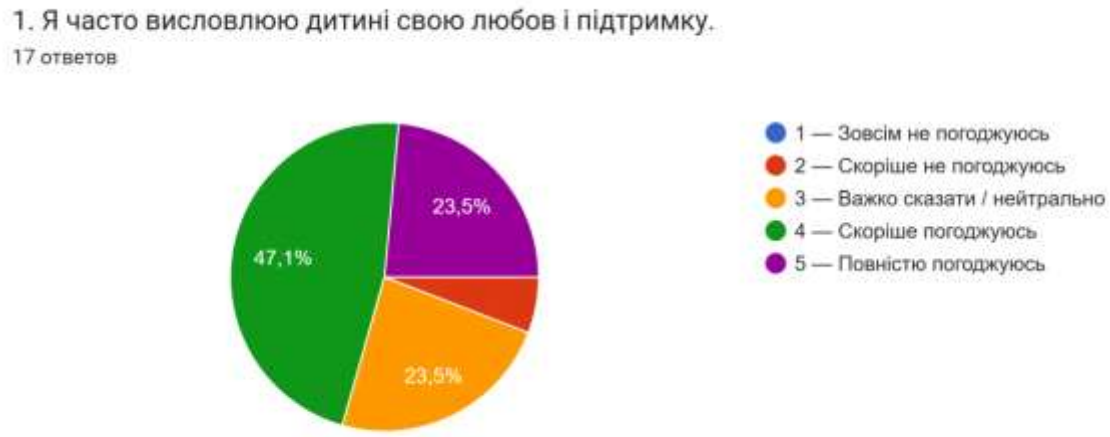

Рисунок 2.12 – Я часто висловлюю дитині свою любов і підтримку (за методикою «дослідження стилів сімейного виховання «[22])

Згідно отриманих данних з данним першим питанням повністю погоджуються – 23,5%, відповідь скоріше погоджуюсь зазначили – 47,1%, 23,5% було важко відповісти на це питання, 5,9% – обрали відповідь що не часто висловлюють свою любов і підтримку своїм дітям. Опитані батьки майже переважна більшість обрали відповіді про часте проговорення слів любові це є дуже гарний результат, але є респонденти, котрим було важко відповісти на питання, бо можливо їм складно промовляти слова ніжності та проговорювати свої почуття через внутрішні переконання та установи.

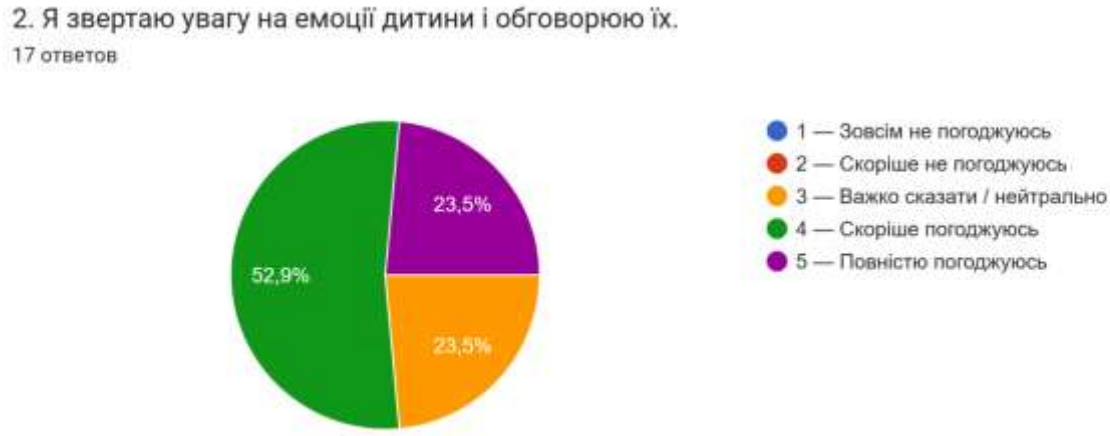

Рисунок 2.13 – Я звертаю увагу на емоції дитини і обговорюю їх (за методикою «дослідження стилів сімейного виховання «[22])

Відповіді на наше друге питання мають позитивний характер адже 23,5% респондентів обрали відповідь повністю згодні з тим, що звертають на емоції дитини свою увагу. 52,9% відповіли що майже погоджуються з твердженням та 23,5% – важко відповісти на поставлене питання. Жоден респондент не обрав відповідь – не погоджуюсь, це є добре , бо звідси ми можемо сказати, що батьки відповідально ставляться до емоційного стану своїх дітей та у них відсутні прояви ігнорування або відкидання, відсторонення при прояві дитячих емоцій.

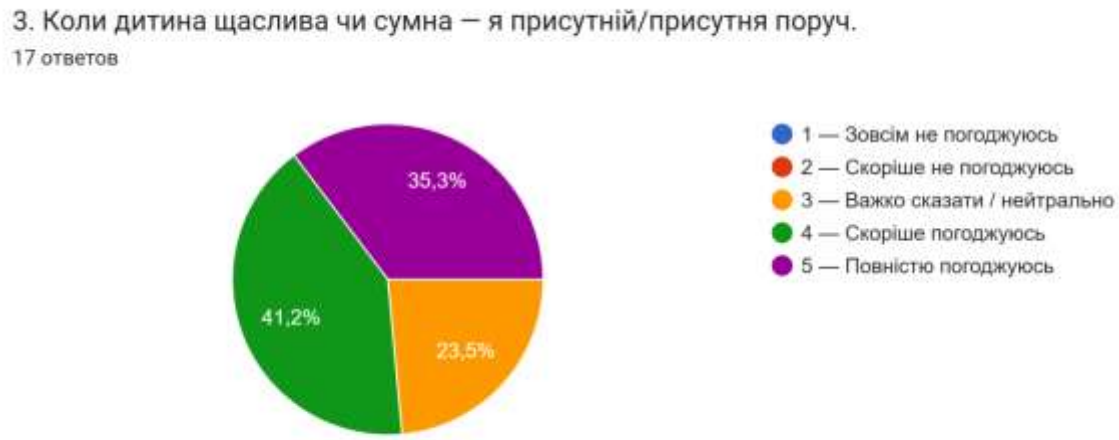

Рисунок 2.14 – Коли дитина щаслива чи сумна- я присутній/присутня поруч (за методикою «дослідження стилів сімейного виховання «[22])

На третьому питані одразу відмітимо те, що також відсутні відповіді – зовсім не погоджуюсь та скоріше не погоджуюсь. Незалежно від вітсоткових результатів, головне для нас ми бачимо те, що батьки не відсторонюються при негативних або позитивних проявах емоцій своїх дітей. У будь-яких життєвих ситуаціях чи проблем наші опитані респонденти поруч зі своїми дітьми.

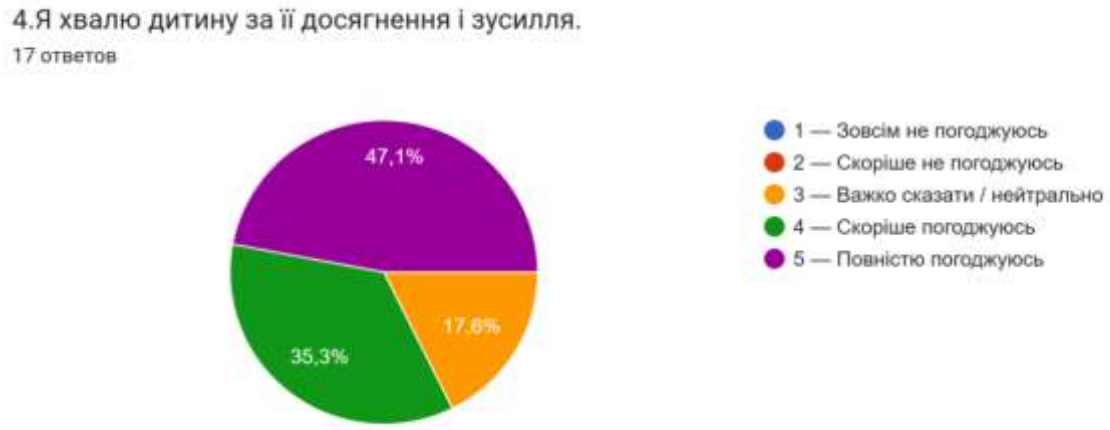

Рисунок 2.15 – Я хвалю дитину за її досягнення і зусилля (за методикою «дослідження стилів сімейного виховання «[22])

47,1% респондентів хвалять своїх дітей за їх досягнення, 35,5% – погоджуються з похвалою при досягненнях та тільки 17,6% зазначили відповідь – важко відповісти. Батьки не тільки радіють за досягнення дитини, але і висловлюють свою похвалу та переживають моменти маленьких перемог та досягнень поруч з ними.

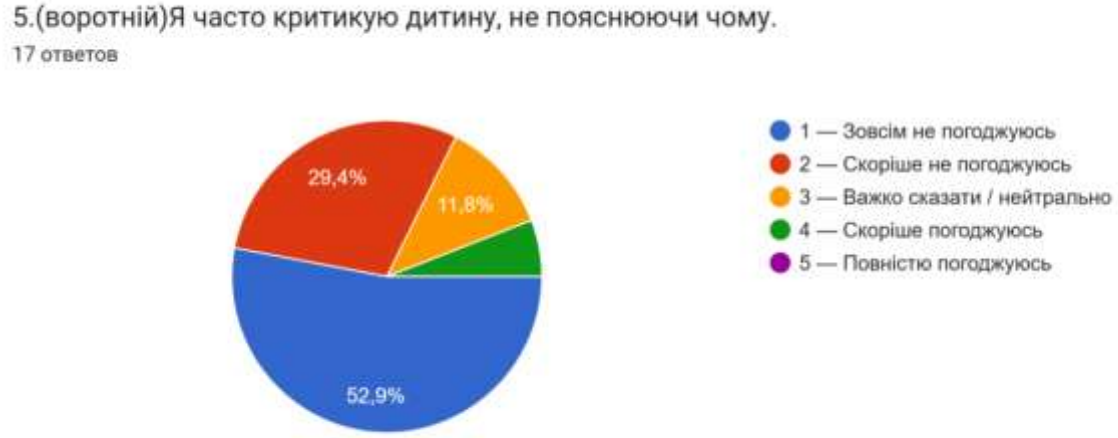

Рисунок 2.16 – Я часто критикую дитину, не пояснюючи чому (за методикою «дослідження стилів сімейного виховання «[22])

52,9% зазначили відповідь на це питання як- не погоджуюсь з твердженням про часту критику дитини без пояснення. 29,4% відповіли скоріше не погоджуюсь; 11,8% зазначили про складність своєї відповіді та

5,9% респондентів погодились зі своєю не пояснювальною критикою дитини. Звісно критика має місце бути в житті дитини, але головне пояснювати дитині причину та сутність данного виразу у її бік. Адже критика може руйнувати довірливі, теплі стосунки внаслідок чого дитина буде замикатись та уникати будь-яких контактів з критикуючим дорослим. Часта критика дитини формує низьку самооцінку та зневірювання в самих себе.

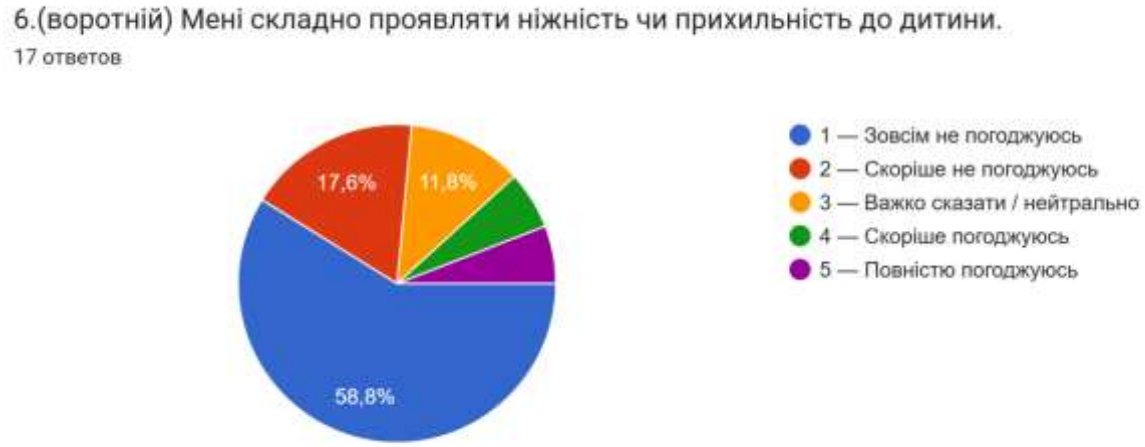

Рисунок 2.17 – Мені складно проявляти ніжність чи прихильність до дитини (за методикою «дослідження стилів сімейного виховання «[22])

Шосте питання нашого анкетуванняі сутність питання якого полягає в складності проявляти ніжність чи прихильність до дитини респонденти відповіли так: 58,8% обрали відповідь, що не погоджуються зі складністю проявлення почуттів до дітей; 17,6% – скоріше не погоджуються; важко відповісти було – 11,8% респондентам; 5.9 % погодились про складність проявлень ніжності до дитини. Проялення любові та прихильності до власної дитини є необхідним фактором для формування особистості, особливо важливо щоб дитина отримувала цю ніжність та любов у своїй родині від батьків. Нажаль, коли дитина не отримує достатньої турботи, ніжності, любові та прихильності вона починає шукати її у інших людях серед найближчого оточення. Якщо батьки не мають навичок та вміння проявляти свої почуття до дитини, вони можуть стати для дитини тільки фактичними батьками втративши батьківський авторитет та прихильність дитини.

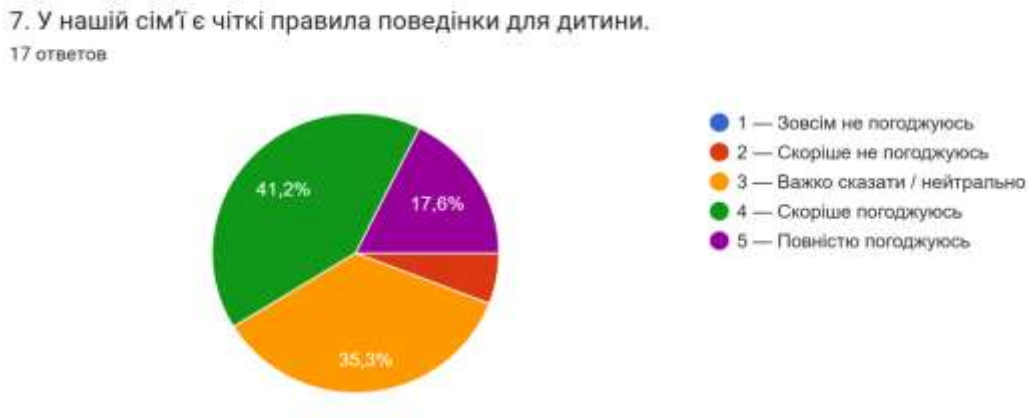

Рисунок 2.18 – У нашій сім'ї є чіткі правила поведінки для дитини (за методикою «дослідження стилів сімейного виховання «[22])

Присутність правил поведінки дитини у родині серед опитуваних було зазначено – 17,6% та скоріше погоджуються з наявністю правил – 41,2%, тобто батьки визначили для дитини чіткі допустимі норми її поведінки. 35,3% відповіли про важкість та неоднозначність відповіді; 5,9% – не погоджуються з наявністю правил. З точки зору психології, сімейні правила створюють структуру, відчуття безпеки та передбачуваності у житті дитини. Вони допомагають зрозуміти межі дозволеного, формують відповідальність, самоконтроль і вчать поважати інших. Водночас ті самі правила мають бути послідовними, справедливими і поясненими, а не нав'язаними, бо тоді дитина сприймає їх не як покарання, а як орієнтири для гармонійного розвитку.

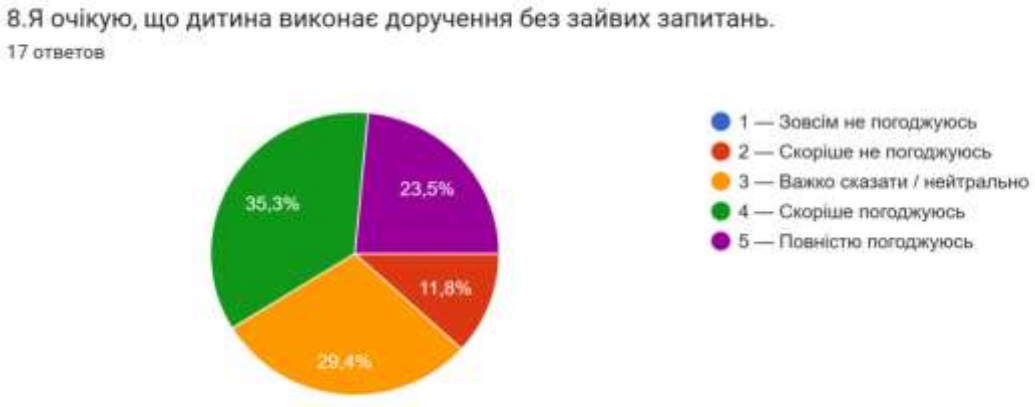

Рисунок 2.19 – Я очікую, що дитина виконає доручення без зайвих запитань (за методикою «дослідження стилів сімейного виховання «[22])

Відповіді на данне запитання мають доволі цікаві результати, але на нашу думку правильніше буде, щоб батьки не просто очікували безумовного виконання своїх доручень, а й пояснювали дитині мету та значення завдання. З точки зору психології, коли дитина ясно розуміє чому це потрібно зробити, вона діє усвідомлено, а не зі страху покарання. Це розвиває внутрішню мотивацію, відповідальність і довіру між дитиною та батьками.

Отже, батькам варто не вимагати «роби, бо я сказав», а спокійно пояснювати й залучати дитину до співпраці.

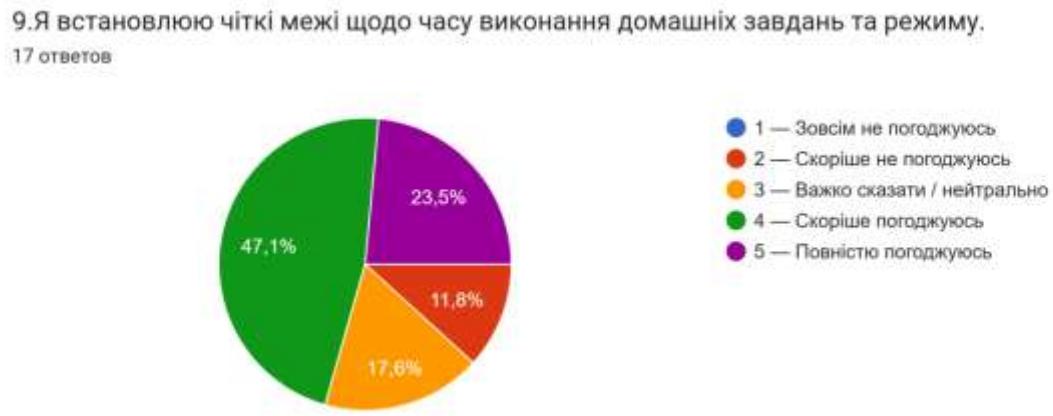

Рисунок 2.20 – Я встановлюю чіткі межі, щодо часу виконання домашніх завдань та режиму (за методикою «дослідження стилів сімейного виховання «[22])

23,5% респондентів погодились зі встановленням меж на виконання завдань дитиною, 47,1% – також зазначили у своїй відповіді згоду. 17,6% було важко відповісти та 11,8% не погодились зі встановленням обмежень. То ж встановлення чітких меж щодо часу виконання домашніх завдань є психологічно доцільним і корисним для дитини, адже ці межі допомагають дитині формувати навички самодисципліни, організованості та відповідальності. Коли дитина знає, що існує певний час для навчання і відпочинку, вона легше концентрується, менше відволікається й не перевтомлюється. Але важливо батькам враховувати, щоб їх межі були реалістичними з можливостями дитини, а також залишали для неї простір для відпочинку та творчості.

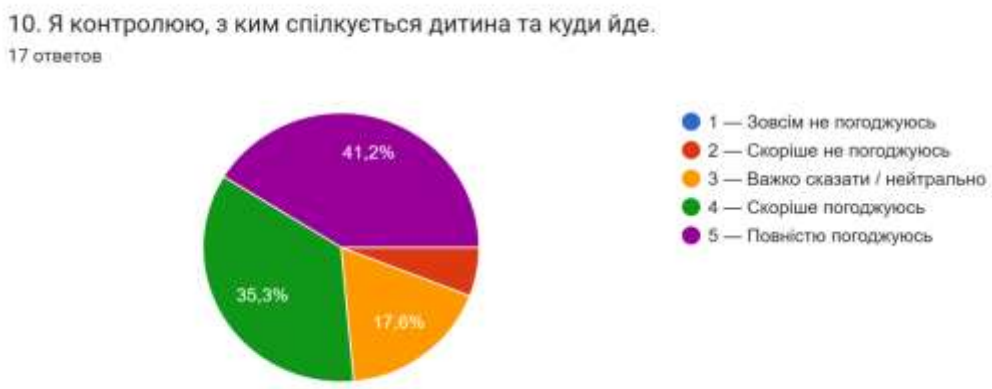

Рисунок 2.21 – Я контролюю, з ким спілкується дитина та куди йде (за методикою «дослідження стилів сімейного виховання «[22])

Питання 10 торкалось теми батьківського контролю і ми отримали такі результати: 41,2% погодились з відповідю про контроль, 35,3% скоріше згодні що контролюють дітей, 17,6% остаточно не мають відповіді та мають нейтральне відношення стосовно цього та 5,9% скоріше не погоджуються про наявність бітьківського контролю. Згідно відповідям наші опитувані мають явище контролю дітей та важливо пам’ятати, що надмірний контроль може викликати у дитини опір та недовіру або приховування особистої інформації, тоді як доброзичлива зацікавленість і відкритий діалог сприяють взаємній довірі та безпеці. Нормою є, коли батьки цікавляться життям дитини, обговорюють її друзів і місця перебування, але роблять це без будь-якого тиску, показуючи, що їхня мета це піклування, а не контроль заради контролю.

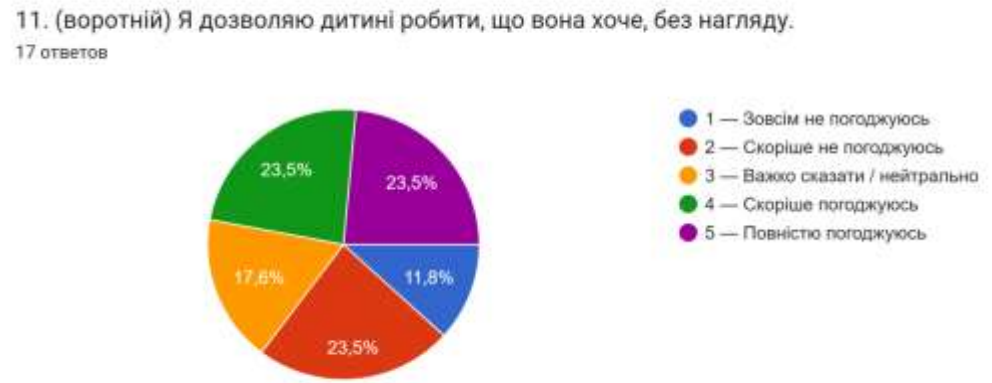

Рисунок 2.22 – Я дозволяю дитині робити, що вона хоче, без нагляду (за методикою «дослідження стилів сімейного виховання «[22])

Наступне питання мало такі відповіді: 25,5% погодились з проведення вільного часу без обмежень та нагляду, 23,5% більш згодні з фактором вільним простором для дитини, 17,6% не змогли надати остаточної відповіді , 23,5% не погодились з дозволом на вседозволеність та 11,8% зазначили своє чітке та категоричне ні стосовно цього питання. Ми дійшли висновку, що коли батьки дозволяють дитині робити все, що вона хоче, без нагляду, це може мати негативні психологічні наслідки, адже без чітких меж і контролю дитина не вчиться відповідальності, самодисципліни та розумінню наслідків своїх дій. Така вседозволеність часто призводить до егоцентризму, імпульсивності та труднощів у спілкуванні з іншими дітьми та людьми. Ми погоджуємось з тим, що дитині потрібна свобода в межах розумних обмежень – бо тоді вона розвиває самостійність і водночас відчуття безпеки та підтримки з боку батьків.

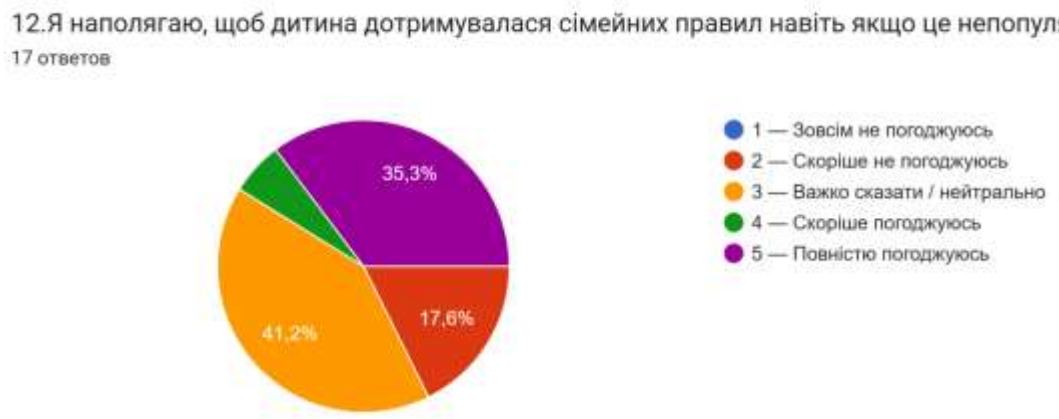

Рисунок 2.23 – Я наполягаю, щоб дитина дотримувалася сімейних правил навіть якщо це непопулярно (за методикою «дослідження стилів сімейного виховання «[22])

На цьому питані спочатку можна побачити прояви авторитарного стилю виховання дітей, але насправді це трошки не так. Коли батьки наполягають на дотриманні сімейних правил, при умові як у питанні до респондентів, коли це не популярно, то це може мати значення корисності для дитини. Адже такі дії формують у дитини внутрішні моральні орієнтири та відповідальність і стійкість до зовнішнього тиску. Дитина вчиться

розуміти, що цінності родини важливіші за тимчасову популярність чи схвалення серед однолітків. Тому 35,3% повністю згодні з твердженням, 5,9% також більше схильні до відповіді так, 41,2% мали труднощa та вирішили зостатись у нейтральній позиції, а 17,6% не погодились на тому, що потрібно наполягати на дотримання сімейних традицій. Головне пам’ятати, що те що дитина бачить та переживає в родині з цим же вона піде будувати власну, тому прививати цінності та сімейні спільні традиції треба, але без жодного тиску непровокуючи на негативні емоції.

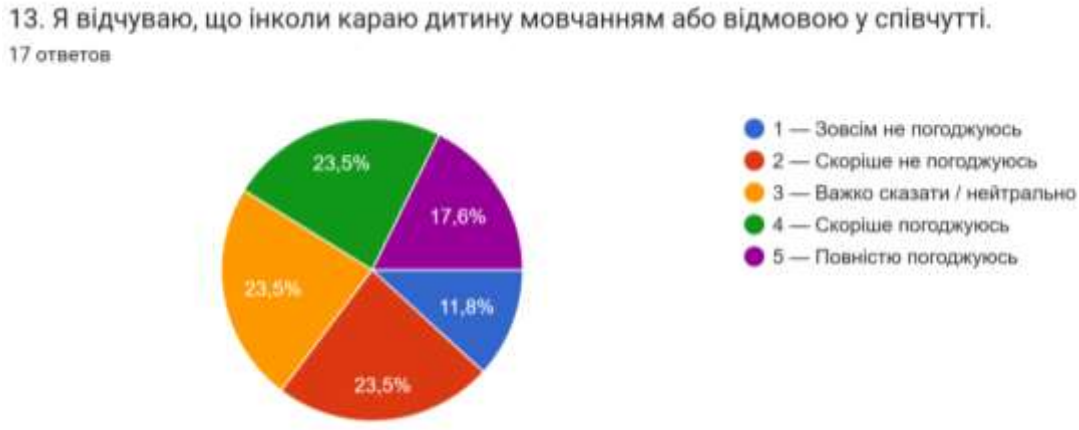

Рисунок 2.24 – Я відчуваю, що інколи караю дитину мовчанням або відмовою у співчутті (за методикою «дослідження стилів сімейного виховання «[22])

Респонденти відповіли на дане питання так: 17,6 % погодились з таким покаранням, 23,5% скоріше погоджуються , 23,5% зазначили про важкість відповіді, 23,5% зазначили відповідь скоріше не погоджуюсь з таким покаранням та 11,8% кардинально проти карання мовчанням. Карати дитину мовчанням або ж відмовою у співчутті це психологічно шкідливо для дитини. Подібні форми дитячого покарання сприймаються як емоційне відкидання, що може призвести до почуття провини, виникнення тривожності, формування заниженої самооцінки та страху втратити любов батьків. Замість данного покарання батькам варто використовувати відкритий діалог із поясненням, цим самим допомагаючи дитині зрозуміти про можливі наслідки її поведінки.

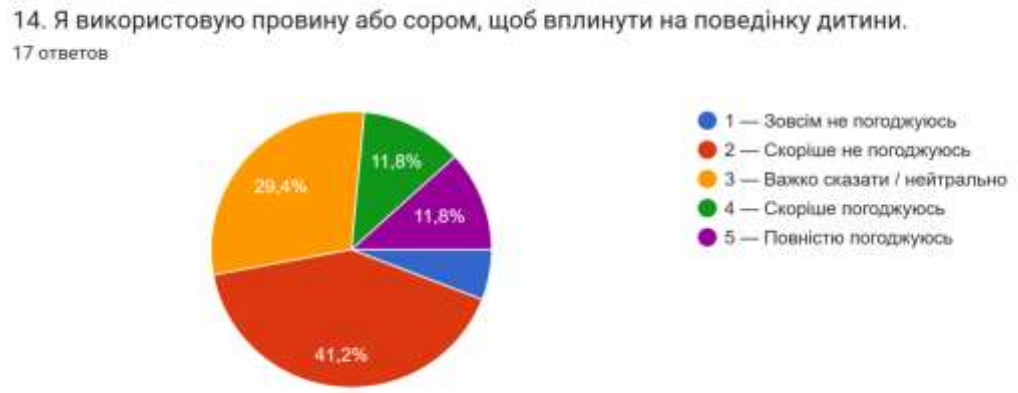

Рисунок 2.25 – Я використовую провину або сором, щоб вплинути на поведінку дитини (за методикою «дослідження стилів сімейного виховання «[22])

Серед усіх відповідей на 14 питання значний відсоток – 41,2% не погодились з таким методом впливу; 29,4% обрали позицію нейтральності; 11,8 скоріше погодились та 11,8% повністю погодились з данним твердженням. Виходячи з відповідей ми можемо наголосити на тому, що використання почуття провини або сорому для впливу на дитину не є ефективним ,а навпаки навіть психологічно шкідливим методом виховання. Провина та сором підривають самооцінку та емоційну безпеку дитини, вони формують у неї відчуття, що її люблять лише за «правильну» поведінку. В майбутньому цей фактор може спричинити тривожність, невпевненість і труднощі у побудові довірливих стосунків.

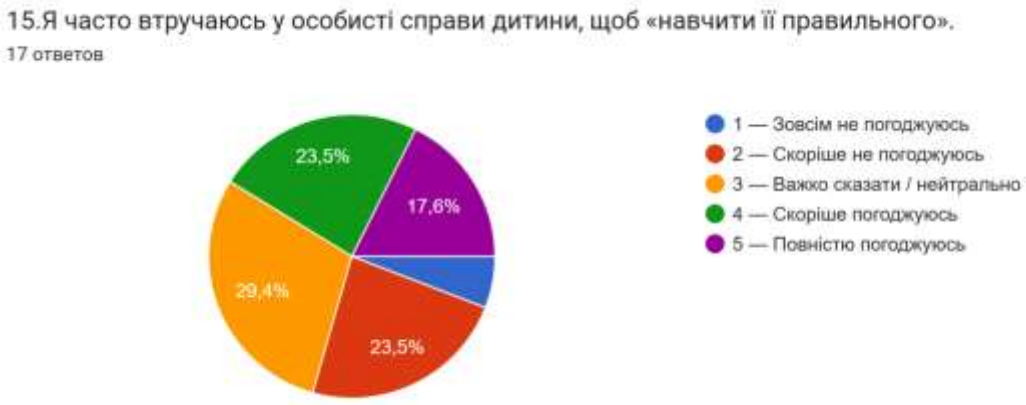

Рисунок 2.26 – Я часто втручаюсь у особисті справи дитини, щоб (навчити її правильного) (за методикою «дослідження стилів сімейного виховання «[22])

Втручання батьків на постійній основі у особисті справи дитини, навіть якщо із добрих намірів навчити її правильного, може мати негативні психологічні наслідки для дитини. Серед відповідей респондентів 17,6% мають звичку часто втручатись у особисті справи дитини, 23,5% також більше погоджуються з твердженням, 29,4% зазначили про складність відповіді, 23,5% скоріше не погоджуються з постійним втручанням, а 5,9% зазначити свою тверду позицію проти втручання у особисте життя дитини. Якщо дивитись на ситуацію з одного боку то, батьківська участь важлива, адже допомагає дитині орієнтуватися у складних ситуаціях. Але якщо контроль стає вже надмірним, дитина втрачає відчуття самостійності, відповідальності та довіри до власних рішень. Наша думка про те що батькам, важливо підтримувати, а не контролювати: давати пораду, коли дитина просить або потребує допомоги, і залишати їй простір для власного досвіду та помилок. Це допомагає формувати зрілу особистість і здорові взаємини між батьками та дитиною.

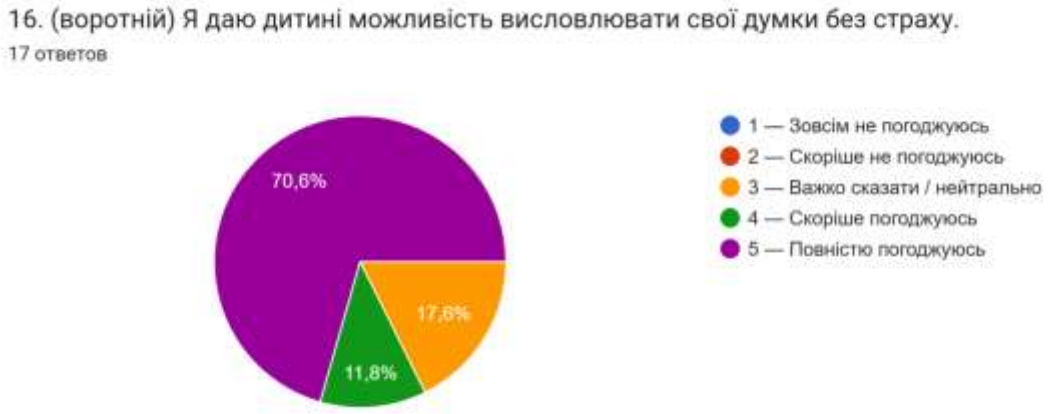

Рисунок 2.27 – Я даю дитині можливість висловлювати свої думки без страху (за методикою «дослідження стилів сімейного виховання «[22])

Отримані відповіді ми підсумували та отримали такі показники: 82,4% надали відповідь згодні з твердженням про можливість вільного висловлення, 17,6% утримались від відповіді та зостались у нейтральній позиції, жожен респонден не зазначив незгоду. В атмосфері довіри дитина

відчуває прийняття, повагу та безпеку, що сприяє розвитку її самоповаги, впевненості у собі та навичок відкритого спілкування. Діти, котрі виховуються таким методом вміють аргументувати свою позицію, слухати інших і не бояться робити помилки.

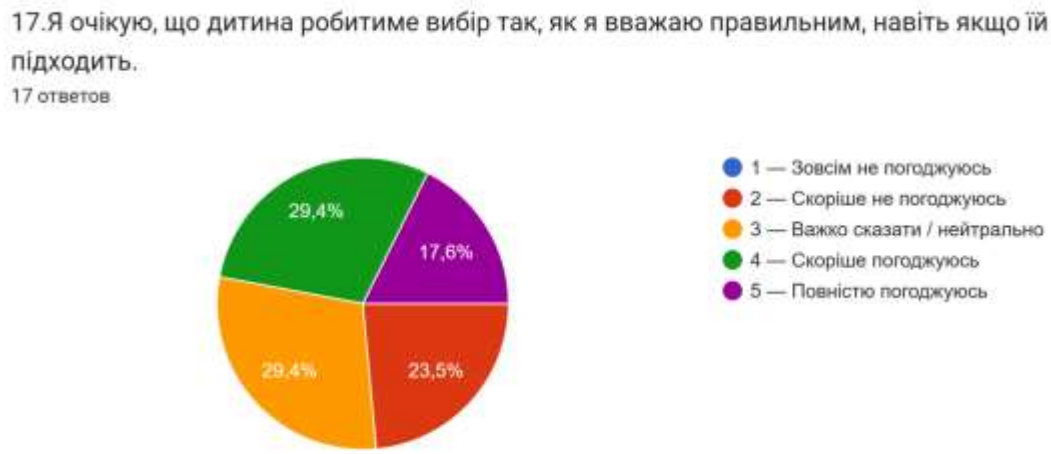

Рисунок 2.28 – Я очікую, що дитина робитиме вибір так, як я вважаю правильним, навіть якщо їй це не підходить (за методикою «дослідження стилів сімейного виховання «[22])

Сімнадцятим питанням для респондентів було про надання дитині вибору, навіть якщо він для батьків видається не правильним. 17,6% обрали відповідь – повністю погоджуюсь, 29,4% – скоріше погодились, 293,4% – важко відповісти зазначили та 23,5% – скоріше не погодились. Звідси коли батьки очікують, що дитина робитиме власний вибір лише так, як вони вважають правильним, навіть якщо це не підходить самій дитині, – це може гальмувати її психологічний розвиток. Тобто опираючи такий підхід батьки позбавляють дитину права на власну думку та самостійність, в дитини формується залежність від чужої оцінки й страх помилитися. У результаті всього дитина може вирости невпевненою, тривожною або схильною до покірності.

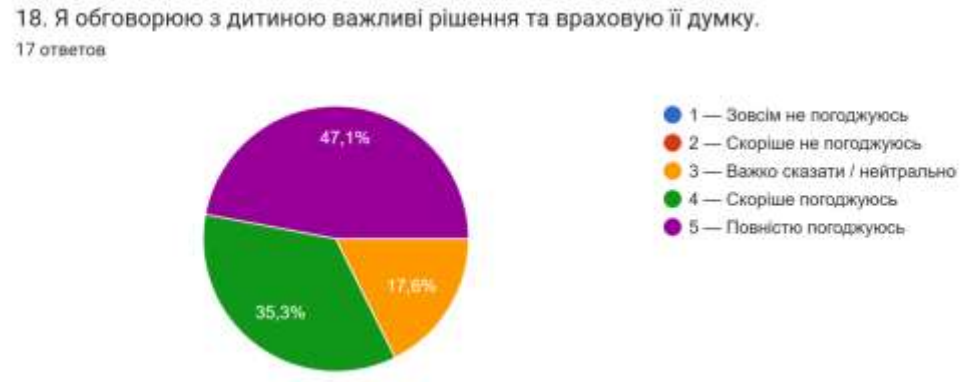

Рисунок 2.29 – Я обговорюю з дитиною важливі рішення та враховую її думку (за методикою «дослідження стилів сімейного виховання «[22])

Наявність в родині вільного обговорення та відкритого спілкування сприяє формуванню довіри, взаємоповаги та впевненості в дитини . При цих умовах дитина відчуває, що її думка має значення, вона вчиться приймати власні рішення, аргументувати свої позиції та брати відповідальність за наслідки свої дій або вчинків. Спільне обговорення формує демократичну атмосферу у сім'ї, в якій панує співпраця, а не контроль, і закладає основу для зрілих, відкритих стосунків у майбутньому. Тому згідно отриманих нами відповідей 47,1% погодились з тим, що вони обговорюють з дитиною такі моменти важливі; 35,3% зазначили свою прихильність до відповіді скоріше погоджуюсь та 17,6% трошки важко було однозначно відповісти на питання, адже важливі рішення можуть мати різний характер тем, а деякі теми для дітей не освічують у вільному спілкуванні.

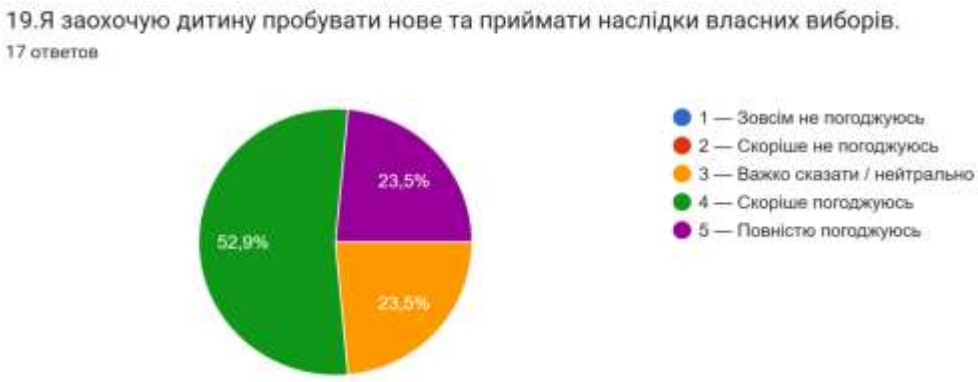

Рисунок 2.30 – Я заохочую дитину пробувати нове та приймати наслідки власних виборів (за методикою «дослідження стилів сімейного виховання «[22])

Вітсоткові данні які ми отримали від відповідей опонентів становлять: 23,5% обрали повністю згодні відповідь, 52,9% обрали скоріше погоджуюсь та 23,5% залишились у нейтральній зоні. Звісно такий стиль заочення дитини до пізнання нового допомагає ставати самостійною, упевненою та відповідальною особистістю. Вона вчиться не боятися помилок, розвиває ініціативність, критичне мислення і здатність робити висновки зі свого досвіду. Але також є інша сторона, бо дитина через таку сформовану установку може почати пробувати та тестувати все на собі і не тільке корисне для її організму. До прикладу, спробує курити цигарки або алкоголь вживати. Батькам треба бути обачними при використанні такого методу аби застерегти від небажаних негативних наслідків через постійне заохочення до нового та невідомого.

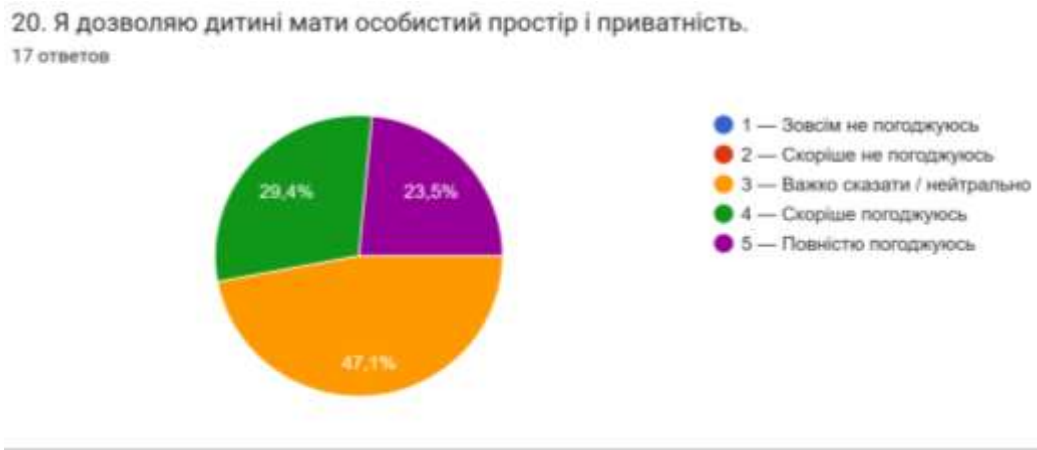

Рисунок 2.31 – Я дозволяю дитині мати особистий простір і приватність (за методикою «дослідження стилів сімейного виховання «[22])

23,5% респондентів зазначили свою повну згоду надання особистого простору для дитини, 29,4% також схильні до цієї відповіді, 47,1% утримались від остаточної відповіді. Отож, можемо сказати, що надання дитині особистого простору та приватності сприяє формуванню її самостійності, довіри, відповідальності та поваги до меж інших людей. Для дитини це важливо для її повноцінного всебічного розвитку здорової самооцінки та емоційної зрілості. Але є певні ризики, до прикладу: коли батьки повністю усуваються від контролю над дитиною, існує небезпека її ізоляції , приховування проблем або негативного впливу ззовні. Тобто,

батькам дітей важливо зберігати баланс між довірою та уважною підтримкою.

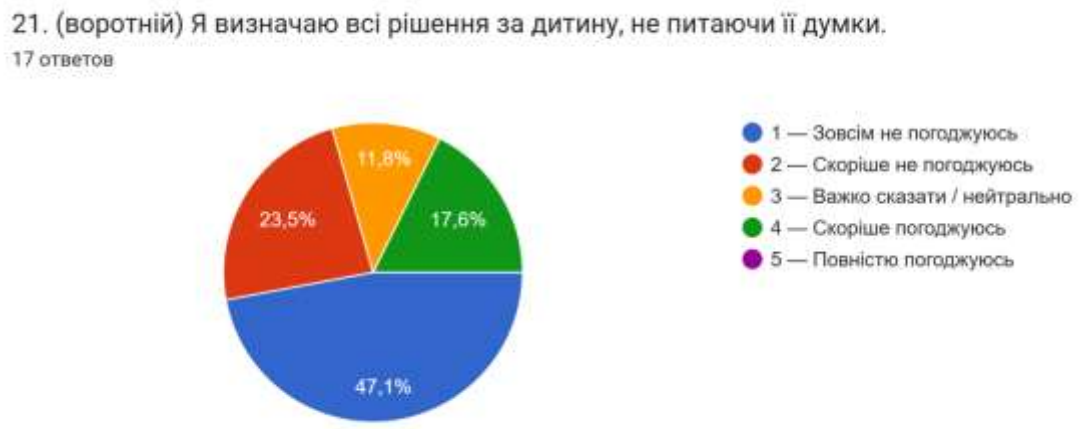

Рисунок 2.32 – Я визначаю всі рішення за дитину, не питаючи її думки (за методикою «дослідження стилів сімейного виховання «[22])

17,6% респондентів зазначили відповідь- скоріше погоджуюсь з твердженням, 11,8% вказали про важкість відповіді, 23,5% – скоріше не погодились та 47,1%- зовсім не погодились з тим, що вони визначають всі рішення за дитину. Коли батьки постійно вирішують замість дитини усі питання такий підхід позбавляє дитину самостійності, відповідальності та обесцінюються її власні сили. Такі діти звикають, що за них все вирішують батьки та інші дорослі, і в майбутньому вони починають боятися робити свій вибір або ж проявляють залежність від чужої думки.

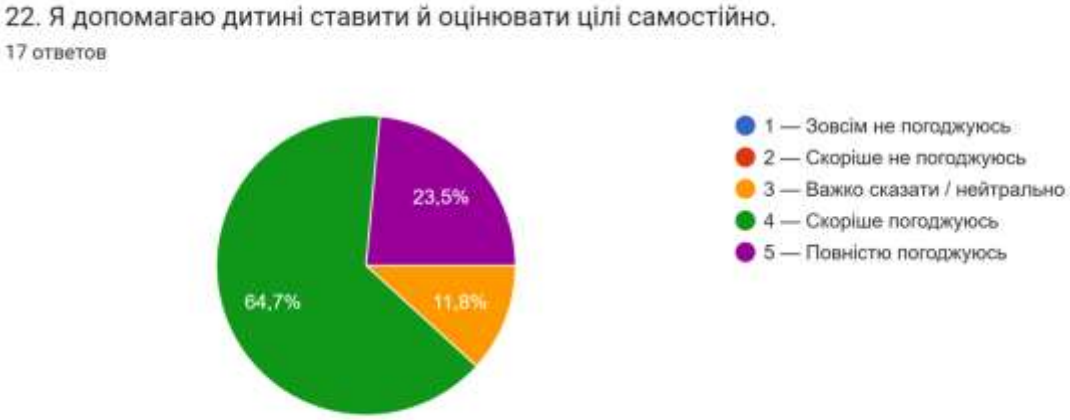

Рисунок 2.33 – Я допомагаю дитині ставити й оцінювати цілі самостійно (за методикою «дослідження стилів сімейного виховання «[22])

88,2% респондентів на 22 питання зазначили згоду та скоріше згоду про допомогу у постанові власних дитячих цілей, 11,8% зазначили відповідь-важко сказати. То ж, застосовуючи такий підхід батьки розвивають у дитини відповідальність, мотивацію, уміння планувати та аналізувати результати своєї діяльності. Така особистість вчиться з дитинства самостійно мислити, оцінювати свої успіхи разом з помилками, а не діяти лише за вказівкою дорослих.

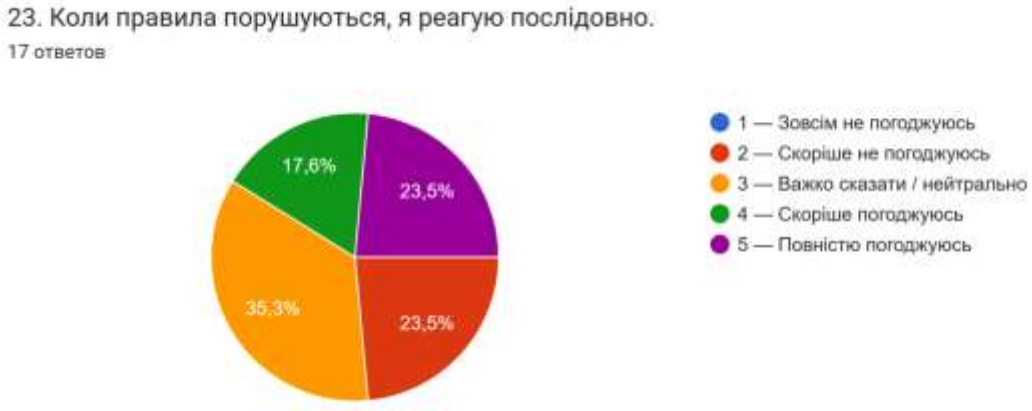

Рисунок 2.34 – Коли правила порушуються, я реагую послідовно (за методикою «дослідження стилів сімейного виховання «[22])

23,5% респондентів реагують на порушення правил послідовно, 17,6% також погодились з послідовністю своїх реакцій, 35,3% не змогли відповісти та 23,5% не погодились зі своєю послідовністю. Реакція послідовності створює в дитини відчуття стабільності, справедливості та безпеки. Дитина розуміє, що наслідки її дій передбачувані, тому вчиться самоконтролю та відповідальності. При умові реакції батьків непослідовності, у дитини може проявлятись маніпулювання ситуаціями або втрата довіри до дорослих. Отож, послідовність реакцій при порушенні правил – це є основа для ефективного і здорового виховання особистості.

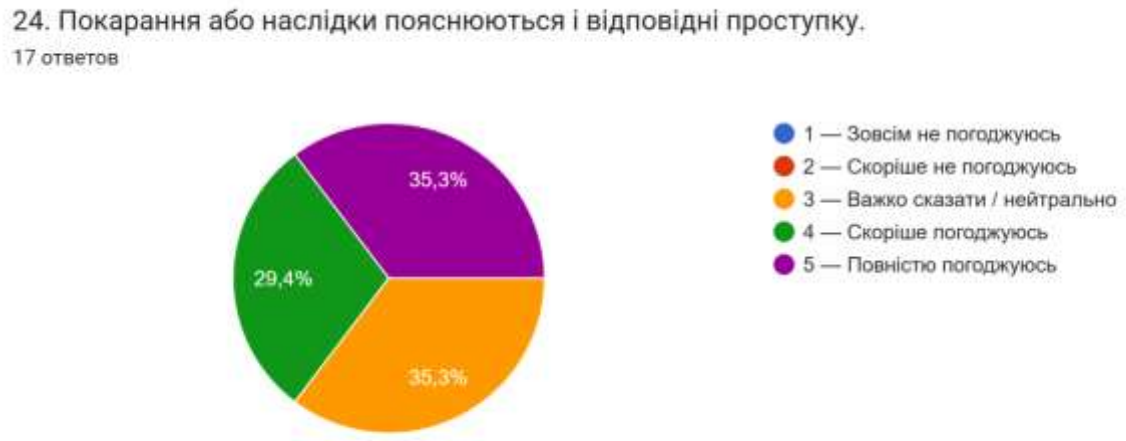

Рисунок 2.35 – Покарання або наслідки пояснюються і відповідні проступку (за методикою «дослідження стилів сімейного виховання «[22])

Реакція покарання або ж пожинання наслідків при умові пояснення допомагають дитині усвідомити та сбудувати причинно-наслідковий зв'язок між своїми діями та результатами. Така особистість формує в собі почуття справедливості й відповідальності. То ж, 35,3% респондентів котрі погодились з данним методом покарання демонструють процес зрілого та свідомого виховання. 29,4% зазначили, що скоріше погоджуються та 35,3% відповіли що нейтральні у данному питанні.

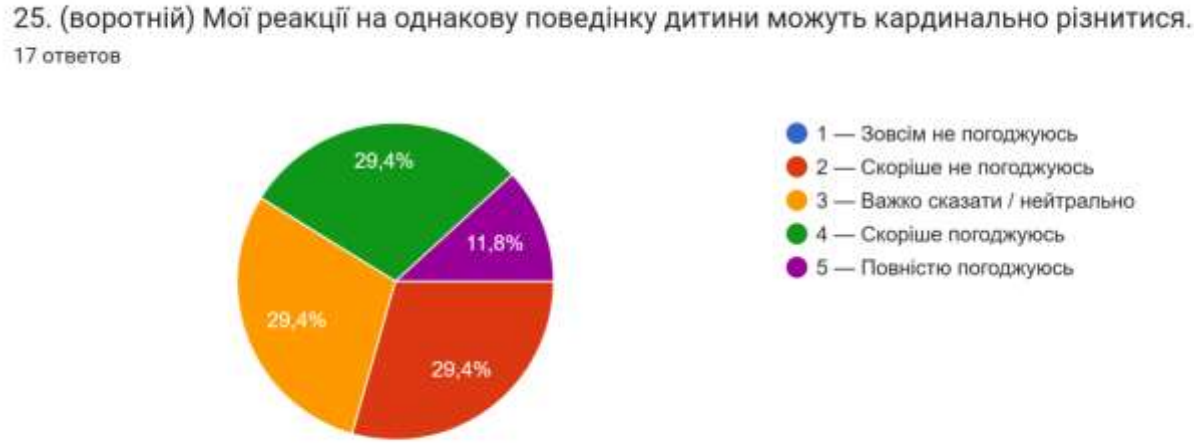

Рисунок 2.36 – Мої реакції на однакову поведінку дитини можуть кардинально різнитися (за методикою «дослідження стилів сімейного виховання «[22])

11,8% опитаних батьків повністю згодні зі своїми кардинально різними реакціями на однокову поведінку дитини, 29,4% також більш схильні до данної відповіді, 29,4% зазначили свою нейтральність, 29,4% скоріше не погодились з данним твердженням. Звісно люди не роботи та не можуть реагувати однаково але людські реакції мають схожість. Якщо діти зіштовхуються з непослідовністю батьківських реакцій, то в процесі виховання у дитини створюється плутанина, невпевненість і тривожність, оскільки вона не розуміє, чого очікувати кожного наступного разу. В таких умовах дитина може почати маніпулювати ситуацією або втратити повагу до правил.

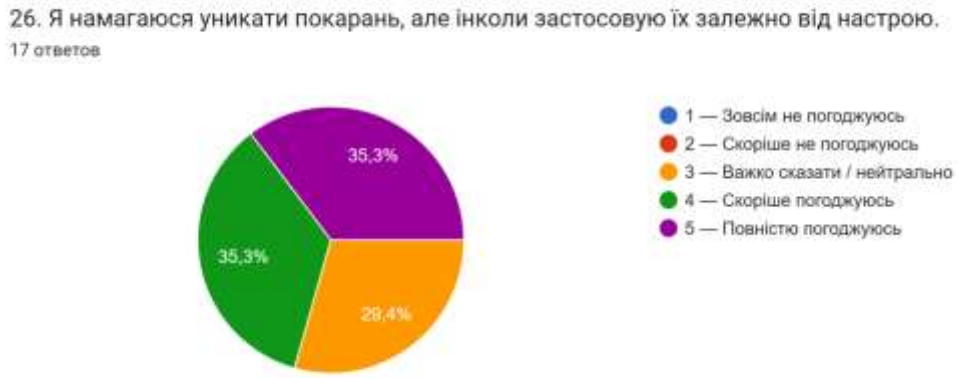

Рисунок 2.37 – Я намагаюся уникати покарань, але інколи застосовую їх залежно від настрою (за методикою «дослідження стилів сімейного виховання «[22])

35,3% респондентів у своїй відповіді на 26 запитання зазначили повну згоду про застосовлення покарань залежно від їх настрою; 35,3% також схильні до відповіді- скоріш погоджуюсь та 29,4% зазначили про важкість своєї відповіді. Якщо батьки у своїй сім'ї застосовують покарання залежно від настрою, це є психологічно небезпечним і неефективним методом для виховання дитини. Адже подібна непередбачуваність у покаранях викликає у дитини тривожність, страх і недовіру, бо вона не розуміє, за що саме її покарали. В результаті цього дитина починає орієнтуватися не на правила, а на емоційний стан батьків, що руйнує відчуття справедливості.

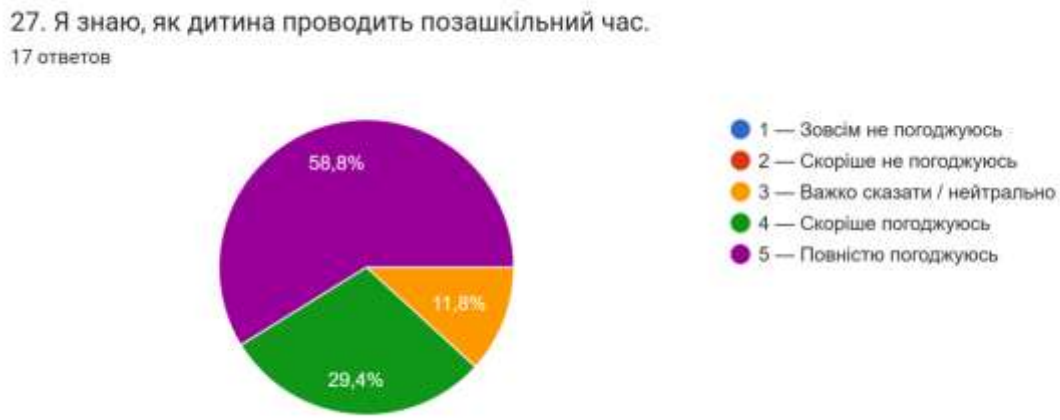

Рисунок 2.38 – Я знаю, як дитина проводить позашкільний час (за методикою «дослідження стилів сімейного виховання «[22])

Про свою зацікавленність щодо проведення позашкільного часу 58,8% респондентів зазначили у своїй відповіді стосовно цього питання; 29,4% також мають намір згоди; 11,8% зазначили відповідь- нейтрально. Батьківський інтерес свідчить про увагу, турботу та залученість у життя дитини. Це допомагає вчасно помітити можливі труднощі чи негативні впливи та підтримати проявлені інтереси й захоплення. Особливо важливо те, щоб контроль не перетворювався на надмірну опіку: важливо зберігати довіру і повагу до особистого простору дитини, поєднуючи турботу з партнерським ставленням.

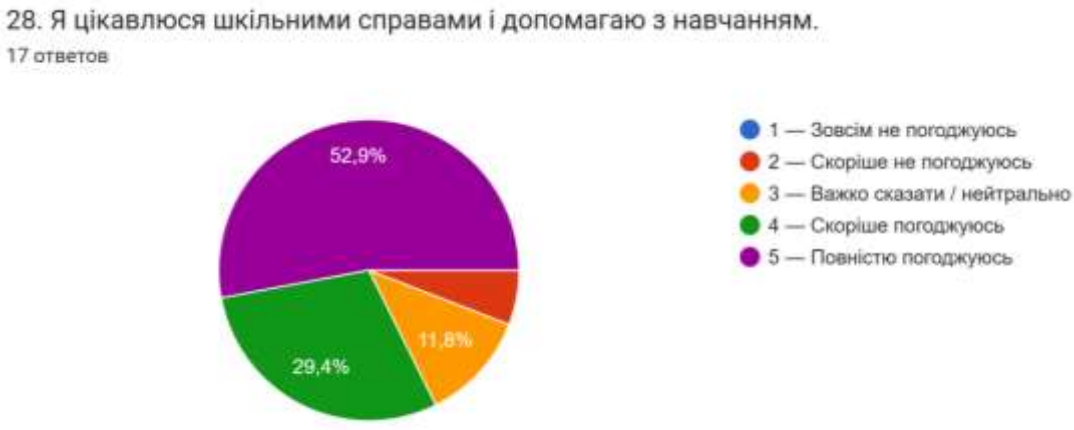

Рисунок 2.39 – Я цікавлюся шкільними справами і допомагаю з навчанням (за методикою «дослідження стилів сімейного виховання» [22])

Зацікавлення шкільним життям дитини зазначили повну згоду 52,9% респондентів, 29,4% також підтримуються та схиляються до такої думки; 11,8% утримались та ставляться нейтрально; 5,9%- скоріше не погоджуються з зацікавленістю шкільними справами дитини. Влученість батьків в шкільне життя сприяє мотивації, успішності та розвитку відповідальності у дитини. Перебуваючи в даних умовах особистість відчуває підтримку та турботу, це підвищує її самоповагу і впевненість у власних силах. На цьому етапі головне, щоб допомога батьків була спрямована на підтримку та пояснення, а не на виконання завдань замість дитини, при таких умовах тоді формується самостійність і навички самоконтролю.

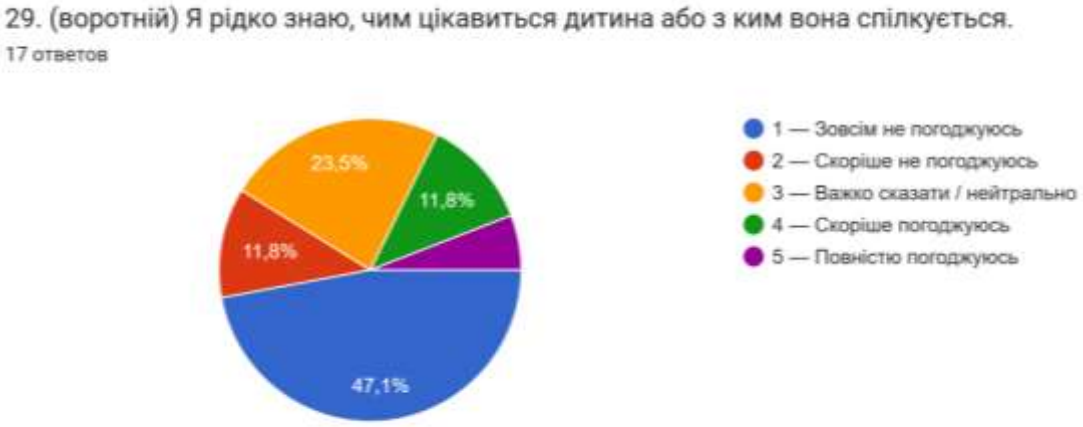

Рисунок 2.40 – Я рідко знаю, чим цікавиться дитина або з ким вона спілкується (за методикою «дослідження стилів сімейного виховання» [22])

Не зацікавленість та не включеність в життя дитини таке 29 твердження в анкетування ось такі відповіді ми отримали: 47,1% респондентів зазначили свою незгоду, 11,8% не погодились з даним твердженням; 23,5% відповіли , що вони нейтрально відносяться; 11,8% скоріше погодились та 5,9% погодились з тим, що рідко знають зацікавлення своєї дитини. Стан незацікавленності з боку батьків знижує відчуття підтримки та довіри у дитини, це також ускладнює контроль за її безпекою та розвитком. Така дитини може закриватися, приховувати свої проблеми або потрапити під негативний вплив однолітків. Для батьків не менш важливо

цікавитися життям дитини, її інтересами та друзями, встановлюючи дружній, довірливий контакт, що не обмежує свободу, але забезпечує підтримку й захист.

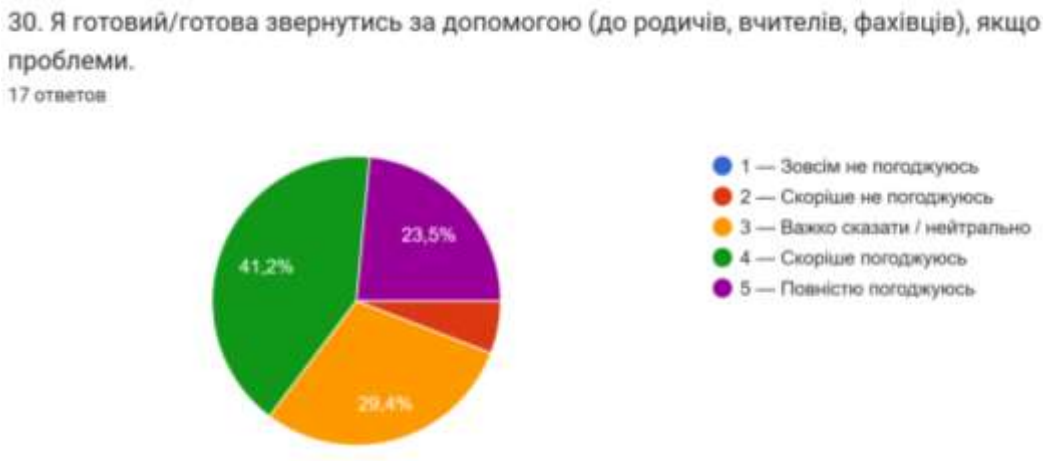

Рисунок 2.41 – Я готова/готовий звернутись за допомогою (до родичів, вчителів, фахівців), якщо є проблеми (за методикою «дослідження стилів сімейного виховання» [22])

Свою готовність звернутись по допомогу у разі виникнення проблем зазначили 23,5% опитуваних; 41,2% також більш згодні отримувати стороню допомогу; 29,4% зазначили- важко відповісти та 5,9% скоріше відмовляться від подібного звернення. Готовність та відкритість батьків у разі виникнення проблем демонструє відповідальність і прагнення до підтримки дитини, а також формує у неї відчуття безпеки та впевненості, що проблеми можна вирішувати конструктивно. Необхідно, щоб допомога була спрямована на розвиток дитини та підтримку сімейних цінностей, а не лише на усунення наслідків помилок.

2.4 Рекомендації для батьків, педагогів та психологів.

Ми розробили рекомендації для батьків, щоб нагадати або ж навчити як саме діяти у конфліктних ситуаціях при вихованя дитини:

– Зосереджуйтесь та зберігайте емоційну рівновагу під час конфлікту чи конфліктної ситуації – спостерігаючи за дорослими дитина вчиться реагувати так, як бачить на прикладі.

– Майте навичку активного слухання, не перебиваючи, щоб дитина відчувала, що її думка має значення і головне те, що вона почута.

– Уникайте оцінювальних суджень наприклад такі як: ти завжди…, ти ніколи…, натомість намагайтесь описувати конкретну поведінку та її наслідки.

– Приймайте емоції дитини, навіть коли не погоджуєтесь із її діями. Це знижує напругу у взаємовідносинах та допомагає встановити теплий контакт.

– Створюйте спільні правила та домовленості, не намагайтесь нав’язувати свою власну позицію.

– Навчайте себе пробачати та визнавати власні помилки, демонструючи дитині модель відповідального ставлення до стосунків.

– Намагайтесь підтримувати баланс між батьківським контролем та довірою, залишаючи дитині простір для самостійності.

– Використовуйте «я-висловлювання» наприклад: «я засмучуюсь, коли...» замість звинувачень – це сприяє взаєморозумінню.

– Проводьте спільний час без конфліктної тематики, щоб зміцнити емоційний зв’язок.

– При необхідності та виникнення проблем звертайтеся за допомогою до фахівців, якщо конфлікти стають систематичними або емоційно виснажливими пам’ятайте про їх шкоду для психіки вашої дитини.

Рекомендації для педагогів та психологів, котрі працюють з такими клієнтами або ж знаходяться у близькому оточені таких сімей:

– Намагайтесь створити атмосферу довіри у спілкуванні з дітьми, учнями та їхніми батьками, щоб попереджати конфлікти ще на ранніх етапах їх зародження.

– Проявляйте свою нейтральність у конфліктних ситуаціях, не стаючи на бік одного з учасників конфлікту, коли допомагаєте сторонам знайти спільне рішення.

– Розвивайте навички ненасильницького спілкування серед дітей – можна використовувати: тренінги, рольові ігри, групові обговорення тощо.

– Налагоджуйте та підтримуйте зв’язок із батьками, надаючи їм зворотний зв’язок не лише у випадку проблем і конфліктів, а й при позитивних досягненнях дитини.

– Бажано використовувати педагогічну та психологічну підтримку замість звичайного покарання для того, щоб навчити дитину розуміти власну поведінку.

– Організовуйте профілактичні заходи щодо емоційної грамотності, стресостійкості та культури спілкування.

– Підвищуйте власну конфліктологічну компетентність відвідуванням тренінгів, семінарів або супервізії.

Висновки до розділу 2.

Отже , ми мали змогу провести данне емпіричне дослідження та у загальному підсумку проведеного дослідження ми доходимо підсумку, що у більшості опитаних респондентів сімейна атмосфера спостерігається як більш сприятливий психологічний клімат, у якому дитину підтримують, заохочують розвивають її творчість і самостійність. Згідно зі всіма проведеними методиками , отриманими відповідями можна побачити, що діти доволі часто звертаються до батьків, що є свідченням довірливих відносин та взаємної комунікації. Дуже важливо щоб сприятливий клімат та комунікація навчав та позитивно впливав на формування моральних якостей, уміннь розв’язувати конфлікти мирним шляхом. Більшість серед опитуваних підтримують та мотивують до розвитку інтересів та здібностей, це сприяє становленню емоційної стабільності, віри у власні сили, здатності до самореалізації у дитині. Жоден респондент не пропустив питання про сімейні традиції, для нас це є важливим показником та чинником профілактики сімейних конфліктів і стресів. Адже традиції створюють відчуття єдності, формують у дітей позитивну модель сім’ї та базову довіру до світу. До того ж, наявність цифрових захоплень (телефон, TikTok,

комп’ютерні або онлайн ігри), котрі вказували у своїх відповідях батьки може вказувати на ризики зниження або недостатність живого спілкування та емоційної дистанції у сімейних стосунках. Це потребує уваги батьків і спрямованої роботи з гармонізації взаємин. Ми бачимо, що результати нашого проведеного анкетування свідчать про те, що сімейне середовище має переважно позитивний характер, але все ж таки не виключає наявність сімейних конфліктів. Так як у зазначених респондентами відповідях ми зустрічали, що діти ставали не один і не два рази спостерігачами сімейних конфліктів. Тому важливо пам’ятати, що для психологічно здорового розвиток дитини важливими залишаються завдання виховання емоційної культури, розвитку самостійності та конструктивного способу вирішення конфліктів.

ВИСНОВКИ

Отже, нами було проведене теоретичне та емпіричне дослідження, що дозволило всебічно розкрити проблему впливу сімейних конфліктів на особливості дитячо-батьківських відносин та процес виховання дитини. При здійснення аналізу наукових літератури українських дослідників та зарубіжних джерел встановлено, що сімейний конфлікт є складним психосоціальним явищем для родини, віно охоплює як емоційні так і комунікативні і поведінкові аспекти взаємодії між всіма членами сім'ї. Вплив сімейного конфлікту на дитину має як безпосередній, так і опосередкований характер, він проявляється у постійній та швидкій зміні емоційного стану, поведінкових реакціях, самооцінці та соціальній адаптації.

Розгляд теоретичних психологічних методів та підходів показав нам, що ключовим чинником для розвитку дитини в умовах конфліктної сім'ї є не сам факт конфліктної ситуації, а саме спосіб його розв'язання. Конструктивне вирішення суперечностей сприяє формуванню емоційної зрілості, довіри й навичок саморегуляції у дитини, тоді як напроти деструктивні конфлікти призводять до емоційної нестабільності, тривожності, зниження самооцінки та порушення батьківсько-дитячих стосунків.

Емпіричне дослідження підтвердило, що рівень гармонійності дитячо-батьківських відносин прямо залежить від емоційного клімату в сім'ї. У родинах, де конфлікти вирішуються через діалог, взаємоповагу та підтримку, ми спостерігали за відповідями респондентів високі показники довіри, прийняття та відкритості у спілкуванні з дитиною. Натомість у сім'ях із частими постійними та стабільними конфліктами відношенями їх серед наших респондентів був малий вітсоток, серед відповідей спостерігався вітсоток ігноруванням емоційних потреб дитини або ж авторитарним стилем виховання, також переважали напружені або відчужені батьківсько-дитячі стосунки.

Згідно наших досліджень та проведених методик ми розробили рекомендації для батьків, педагогів і психологів спрямовані саме на покращення взаємодії між дорослими та дітьми у конфліктних ситуаціях, на розвиток навичок емоційної грамотності та конструктивної комунікації й емпатії. Їх практичне впровадження батьками та педагогами, психологами сприятиме зниженню конфліктності та підвищенню якості сімейних відносин, також вони створять умови для сприятливого виховного середовища для дитини.

Отже, результати нашого емпіричного дослідження підтверджують, що сімейний конфлікт є не лише джерелом емоційної, психологічної напруги в сім'ї, а й потенційною можливістю розвитку, за умови його усвідомленого та конструктивного вирішення. Ефективне подолання та вирішення сімейних конфліктів, засноване на взаємоповазі, відкритому діалозі та співпраці, виступає необхідною умовою психологічного благополуччя дитини і гармонійного функціонування сім'ї загалом.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Балл С. В. Домашнє насильство і його вплив на психіку дитини. *Психологія і суспільство*. 2018. № 3. С. 114–120.

2. Білявський В. М., Приходько В. Є. Особливості організаційних конфліктів та методи їх вирішення. *Проблеми та перспективи розвитку підприємництва* : XIV міжнар. наук.-практ. конф., (м. Харків, 27 листопада 2020 р.). Харків : ХНАДУ, 2020. С. 303–305.

3. Бойко О. М. Психологія дитячо-батьківських взаємин. Київ : Наукова думка, 2019. 192 с.

4. Бочкор Н. П., Дубровська Є. В., Залеська О. В. та ін. Соціально-педагогічна та психологічна робота з дітьми у конфліктний та постконфліктний період : метод. рек. Київ : МЖПЦ «Ла Страда-Україна», 2014. 84 с.

5. Вплив домашнього насильства на дітей. *Wikipedia*. 2025. URL : https://en.wikipedia.org (дата звернення: 15.11.2025).

6. Гнатюк Н. Б. *Психологія сімейних стосунків* : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2015. 216 с.

7. Димитрієва С. М., Горбалюк-Трохименко В. С. Діагностика та корекція конфліктної взаємодії у підлітковому віці як умова підвищення професійної компетентності фахівця. *Конкурентоспроможність в умовах глобалізації: реалії, проблеми та перспективи*. С. 29–32. URL : http://eprints.zu.edu.ua/19643/1/ (дата звернення: 11.11.2025).

8. Долинська Л. В. Психологія конфлікту: структура та функції конфлікту : підручник. Київ : Каравела, 2010. 304с.

9. Дубчак О., Покладова В., Стефаненко Н. Психологічні умови формування «гнучкої» особистості. *Нові напрямки творчого розвитку особистості школяра*. Київ, 2004. С. 20–21.

10. Євтушенко Т. О. Вплив сімейних конфліктів на емоційний стан дітей молодшого шкільного віку. *Психологічні перспективи*. 2020. № 35. С. 134–140.

11. Камінська О. Особистісні детермінанти конфліктності в підлітковому віці. *Психологія: реальність і перспективи* : зб. наук. пр. РДГУ. 2020. Вип. 14. С. 84–89.

12. Ковальова Л. Психологічні аспекти подружніх конфліктів. *Матеріали студентської наукової конференції, присвяченої 170-річчю з дня народження Ю. Федьковича* (12–13 травня 2004). Чернівці, 2004. С. 143–144.

13. Концепція превентивного виховання дітей і молоді. URL : https://osvita.ua/vnz/reports/pedagog/14012/ (дата звернення: 15.08.2025).

14. Кочубей Т. О. Гендерні особливості дитячо-батьківських відносин. *Психологічний часопис*. 2020. № 3. С. 45–52.

15. Кротенко В. І., Афузова Г. В., Мартиненко І. В. Підтримуюча взаємодія з батьками як умова соціально-емоційного розвитку дітей. *Науковий вісник Ужгородського національного університету.* Серія : Психологія. 2024. № 2. С. 91–95.

16. Кулакова С. В. Психологія сім'ї та шлюбу : навч. посіб. Одеса : ПНЦ АПН України, 2018. 188 с.

17. Кучер І. М. Вплив сімейних конфліктів на психоемоційний стан дітей. *Науковий часопис НПУ ім. М. П. Драгоманова.* Серія 19 : Корекційна педагогіка та спеціальна психологія. 2020. № 38. С. 81–86.

18. Левкович В. П., Зуськова О. Е. Класифікація сімей за рівнем конфліктності. *Освіта регіону*. 2019. URL : https://social-science.uu.edu.ua (дата звернення: 09.10.2025).

19. Литвинчук Н., Смолінчук Л., Дараган А. Вплив психологічних чинників на конфліктну поведінку у підлітків. *Вісник Національного авіаційного університету.* Серія : Педагогіка. Психологія. 2022. Вип. 1(20). С. 87–100.

20. Мірошниченко Л. А. Психологія конфлікту в сім'ї. *Наукові записки кафедри педагогіки і психології*. 2019. Вип. 39. С. 52–58.

21. Музика О. Л. Курсові роботи з психології : навч. посіб. для студентів вищих навч. закладів / 2-ге вид., перероб. і доп. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2007. 104 с.

22. Олійник О. Вибір стратегій поведінки подружжям у вирішенні сімейних конфліктів. *Humanities Studios: Pedagogy, Psychology, Philosophy*. 2021. Т. 9, № 3. С. 43–48.

23. Пірен М. І. Конфліктологія *:* підруч. Київ : МАУП, 2003. 360 с.

24. Портницька Н. Ф., Долінчук І. О. Способи вирішення конфліктів як чинник побудови подружніх стосунків: актуальні тенденції. *Наука та освіта*. 2016. № 5. С. 233–238.

25. Романовський О. В. Соціологія сім'ї : навч. посіб. Львів : Новий світ. 2000, 2013. 240 с.

26. Савінова Н., Стельмах Н., Берегова М., Іванова Т. Агресія підлітків як психолого-педагогічна проблема. *Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету*. 2020. Вип. 3. С. 133–141. URL : http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?... (дата звернення: 24.09.2025).

27. Столярчук О. А. Психологія сучасної сім'ї : навч. посіб. Кременчук : ПП Щербатих О. В., 2015. – 136 с.

28. Сухомлинська О. В. Сімейне виховання як чинник соціалізації особистості. Київ : Логос, 2017. 172 с.

29. Федоренко Р. П. Психологічні особливості перебігу сімейної кризи у молодого подружжя : автореф. дис. … канд. психол. наук : 19.00.07 / Інститут психології ім. Г. С. Костюка АПН України. Київ, 1999. 21 с.

30. Філіпчева Г. О., Шпилевська А. А. Статево-рольова диференціація як чинник задоволеності подружжя шлюбом. *Вісник Дніпропетровського університету.* Серія : Педагогіка і психологія. 2014. Т. 22. Вип. 20. С. 97-107

31. Чайковська О. М. Особливості конфліктності за емоційно-вольовим компонентом у молодших підлітків, схильних до девіантної поведінки. *Проблеми сучасної психології*. 2016. Вип. 31. С. 528-538

32. Baumrind D. Parenting styles and adolescent development. *The Encyclopedia of Adolescence*. New York : Garland Publishing, 1991. P. 746–758.

33. Baumrind D. The Influence of Parenting Style on Adolescent Competence and Substance Use. *Journal of Early Adolescence*. 1991. Vol. 11(1). P. 56–95.

34. Bowlby J. Attachment and Loss. Vol. 1. Attachment. New York : Basic Books, 1969. 429 p.

35. Bronfenbrenner U. The Ecology of Human Development. Cambridge : Harvard University Press, 1979. 330 p.

36. Buehler C., Benson M. J., Gerard J. M. Interparental Conflict and Adolescent Conduct Problems: The Mediating Role of Maternal Depression, Parental Alienation, and Family Cohesion. *Journal of Youth and Adolescence*. 1997. Vol. 26(6). P. 649–668.

37. Burlaka V., Grogan-Kaylor A., Savchuk O., Graham-Bermann S. IPV Among Ukrainian Mothers. *Psychology of Violence*. 2017. URL : https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov (дата звернення: 13.08.2025).

38. Chen Y. The Psychological Impact of Authoritarian Parenting on Children and the Youth. *Proceedings of the 2022 2nd International Conference on Modern Educational Technology and Social Sciences (ICMETSS 2022)*. 2022. P. 888–896.

39. Chen-Gaddini M., Liu J., Nucci L. “It’s my own business!”: Parental control over personal issues in the context of everyday adolescent–parent conflicts and internalizing disorders among urban Chinese adolescents. *Developmental Psychology*. 2020. Vol. 56(9). P. 1775–1786.

40. Conger R. D., Conger K. J., Elder G. H. Jr. Family Stress Model. *Developmental Psychology*. 2002. Vol. 38(3). P. 251–264.

41. Cummings E. M., Davies P. Effects of Marital Conflict on Children: Recent Advances and Emerging Themes in Process-Oriented Research. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*. 2002. Vol. 43(1). P. 31–63.

42. Cummings E. M., Davies P. T. Marital Conflict and Children: An Emotional Security Perspective. New York : Guilford Press, 2010. 288 p.

43. Darling N., Steinberg L. Parenting Style as Context: An Integrative Model. *Psychological Bulletin*. 1993. Vol. 113(3). P. 487–496.

44. Dykstra V. W., Willoughby T., Evans A. D. A Longitudinal Examination of the Relation Between Lie-Telling, Secrecy, Parent-Child Relationship Quality, and Depressive Symptoms in Late Childhood and Adolescence. *Journal of Youth and Adolescence*. 2020. Vol. 49. P. 438–448.

45. Erikson E. H. Identity: Youth and Crisis. New York : W. W. Norton, 1968. 336 p.

46. Ibaraki A. Y., Manoogian M. M. Patterns of Parental Conflict in Emerging Adult College Students. *North American Journal of Psychology*. 2021. Vol. 23(4). 4 p.

47. Steinberg L., Darling N. The Broader Context of Social Influence in Adolescence. In: *Silbereisen R. K., Todt E. (Eds.) Adolescence in Context: The Interplay of Family, School, Peers, and Work in Adjustment*. New York : Springer-Verlag, 1994. P. 25–45.

48. “War made my husband a monster”. *The Times*. 2025. URL : https://thetimes.co.uk (дата звернення: 11.10.2025).

49. *Wired*. Наслідки воєнної травми для дітей. 2022. URL : https://wired.com (дата звернення: 21.10.2025).

ДОДАТКИ

Додаток А
Методика діагностики взаємин в сім'ї через анкетування для батьків «Взаємини в сім'ї»

Методика діагностики взаємин в сім'ї складається з десяти діагностичних питань. Вони дають змогу з'ясувати рівень взаємовідносин між батьками та дітьми, побачити рівень сформованості їх стосунків; визначити чи є в стосунках довіра та підтримка .

***ПІП*_____**

1. Ви оцінюєте взаємини і вашій сім'ї як :

a) Дуже гарні;
b) Погані;
c) Добрі;
d) Не дуже погані;
e) Не дуже гарні.

2. Ви вважаєте свою сім'ю дружнім сімейним колективом:

a) Так;
b) Не зовсім;
c) Ні;

3. Як часто ваша сім'я збирається разом:

a) Щоденно;
b) На вихідні;
c) Рідко;

4. Чим займається сім'я коли ви разом:

a) Спільно вирішує сімейні проблеми;
b) Займається сімейно-побутовою працею;
c) Працює на присадибній ділянці;
d) Разом відпочиває, дивиться телепередачі;
e) Обговорює питання навчання дітей;
f) Обмінюється враженнями про пережитий день, про свої успіхи і невдачі;
g) Кожен займається своєю справою;
h) Інше;

5. Чи бувають у вашій сім'ї конфлікти:

a) Так;
b) Рідко;
c) Часто;
d) Не буває;

e) Інколи

6. Чим обумовлені сварки, конфлікти:

a) Непорозумінням членами сім'ї один одного;

b) Порушенням етики взаємин (грубощі, зрада, неповага тощо);

c) Відмовами брати участь у сімейних справах, турботах;

d) Розбіжностями в питаннях виховання дітей;

e) Зловживанням алкоголем;

f) Інші обставини;_____

7. Способи вирішення моральних конфліктів у вашій сім'ї:

a) Примирення;

b) Обговорення ситуації і прийняття спільного рішення;

c) Припинення конфліктів на деякий час;

d) Звернення по допомогу до інших людей (батьків , сусідів, друзів, вчителів)

e) Конфлікти практично не вирішуються, мають затяжний характер.

8. Чи бувають діти свідками або учасниками сімейних конфліктів між дорослими:

a) Так;

b) Ні;

c) Інколи;

9. Як діти реагують на сімейні конфлікти:

a) Переживають, плачуть;

b) Підтримують одного з батьків;

c) Намагаються помирити;

d) Йдуть з дому;

e) Замикаються у собі;

f) Ставляться байдуже;

g) Стають злими, некерованими;

h) Намагаються знайти підтримку в інших людей.

10. Чи курять у вашій сім'ї?

a) Так-батько

b) Так- мати

c) Ніхто

d) Старші діти в сім'ї

Додаток Б
Анкета для батьків

Методика взаємин в сім'ї складається з десяти діагностичних питань. Вони дають змогу нам побачити рівень включеності батьків у процес виховання своєї дитини, визначити рівень батьківсько-дитячих взаємин.

ПІП_____

1. Чим цікавиться ваша дитина?

_____
_____

2. У якому віці навчилася рахувати?

_____
_____

3. Якому заняття віддає перевагу вдома?

_____
_____
_____

4. Як часто дитина ставить вам запитання?

_____
_____
_____

5. На які теми любить фантазувати ваша дитина?

_____
_____
_____

6. Наведіть приклади вирішень якихось проблем вашою дитиною самостійно?

_____
_____
_____

7. Чи звертається ваша дитина по допомогу у вирішенні проблем?

_____
_____
_____

8. Чи вважаєте ви що у вашої дитини є здібності, які?

_____

_____

_____

9.Які найближчі друзі є у ваших дітей?

_____

_____

_____

10.Які сімейні традиції сприяють зміцненню вашої сім'ї (назвіть ці традиції).

_____

_____

_____

Додаток В
Методика дослідження стилів сімейного виховання.
Дослідження стилів сімейного виховання
(Адаптований відкритий опитувальник)

Методика складається з тридцяти запитань об'єднаних у шість блоків. Мета анкетування – швидка оцінка ключових вимірів батьківського стилю: тепло/прийняття, вимогливість/контроль, психологічний контроль, підтримка автономії, послідовність дисципліни та залученість/нагляд. Призначено для первинної роботи з батьками/опікунами дітей шкільного віку (6-17 років).

Інструкція для респондента

Будь ласка, уважно прочитайте кожне твердження та оберіть, наскільки воно відповідає вашій поведінці у взаємодії з дитиною. Використовуйте 5-бальну шкалу:

1 – Зовсім не погоджуюсь

2 – Скоріше не погоджуюсь

3 – Важко сказати / нейтрально

4 – Скоріше погоджуюсь

5 – Повністю погоджуюсь

І. Теплота та прийняття

1. Я часто висловлюю дитині свою любов і підтримку.
2. Я звертаю увагу на емоції дитини і обговорюю їх.
3. Коли дитина щаслива чи сумна – я присутній/присутня поруч.
4. Я хвалю дитину за її досягнення і зусилля.
5. (воротній) Я часто критикую дитину, не пояснюючи чому.
6. (воротній) Мені складно проявляти ніжність чи прихильність до дитини.

ІІ. Вимогливість / Контроль

7. У нашій сім'ї є чіткі правила поведінки для дитини.
8. Я очікую, що дитина виконає доручення без зайвих запитань.
9. Я встановлюю чіткі межі щодо часу виконання домашніх завдань та режиму.
10. Я контролюю, з ким спілкується дитина та куди йде.
11. (воротній) Я дозволяю дитині робити, що вона хоче, без нагляду.

12. Я наполягаю, щоб дитина дотримувалася сімейних правил навіть якщо це непопулярно.

III. Психологічний контроль

13. Я відчуваю, що інколи караю дитину мовчанням або відмовою у співчутті.

14. Я використовую провину або сором, щоб вплинути на поведінку дитини.

15. Я часто втручаюсь у особисті справи дитини, щоб «навчити її правильного».

16. (воротній) Я даю дитині можливість висловлювати свої думки без страху.

17. Я очікую, що дитина робитиме вибір так, як я вважаю правильним, навіть якщо їй це не підходить.

IV. Підтримка автономії

18. Я обговорюю з дитиною важливі рішення та враховую її думку.

19. Я заохочую дитину пробувати нове та приймати наслідки власних виборів.

20. Я дозволяю дитині мати особистий простір і приватність.

21. (воротній) Я визначаю всі рішення за дитину, не питаючи її думки.

22. Я допомагаю дитині ставити й оцінювати цілі самостійно.

V. Послідовність дисципліни

23. Коли правила порушуються, я реагую послідовно.

24. Покарання або наслідки пояснюються і відповідні проступку.

25. (воротній) Мої реакції на однакову поведінку дитини можуть кардинально різнитися.

26. Я намагаюся уникати покарань, але інколи застосовую їх залежно від настрою.

VI. Залученість і нагляд

27. Я знаю, як дитина проводить позашкільний час.

28. Я цікавлюся шкільними справами і допомагаю з навчанням.

29. (воротній) Я рідко знаю, чим цікавиться дитина або з ким вона спілкується.

30. Я готовий/готова звернутись за допомогою (до родичів, вчителів, фахівців), якщо є проблеми.